

SOKAKTA ÇALIŞAN/YAŞAYAN ÇOCUKLAR VE SUÇ: DİYARBAKIR ÖRNEĞİ

THE CHILDREN WORKING/LIVING IN THE STREET AND CRIME: DİYARBAKIR CASE STUDY

Doç. Dr Zahir KIZMAZ

Fırat Üniversitesi, Fen-Edb.Fak.Sosyoloji Bölümü
zahirkizmaz@gmail.com

Rıfat BİLGİN

MEB Öğretmen-Sosyolog, Cumhuriyet İÖO, Elazığ
rifatbilgin@gmail.com

Öz

Bu araştırma, Diyarbakır kent merkezinde sokakta çalışan ve kısmen yaşayan çocukların suçluluk durumlarını konu edinmektedir. Araştırmanın amacı, sokağı mesken edinen çocukların sosyo-demografik, ekonomik ve kültürel yapılarını irdelemek ve onları suça yönelimli kılan süreci anlamaya çalışmaktır. Bu nedenle araştırma, sokakta çalışma veya sokağı mesken edinmenin bireyi suça eğilimli kılan yapısı üzerine odaklanmaktadır. Araştırma kapsamında suç işleyen 30 çocuk bulunmaktadır. Bu araştırmada, sokakta çalışan çocukların en çok hırsızlık suçlarını işledikleri, aile yapılarının sorunlu olduğu, sokaklarda uyuşturucu veya bağımlılık yapıcı madde kullanma alışkanlıklarını edindikleri ve suçlu akran grubuna sahip oldukları yönünde bazı bulgular saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sokakta çalışan çocuklar, sokakta yaşayan çocuklar, suç işleyen çocuklar

Abstract

This research deals with the situations of criminality of the children who work and partly live in the streets. The aim of this research is to examine the socio-demographic, economic and cultural structures of the children who dwell in the streets and to find out the process which makes them tended to crimes. For this reason in this research the subject is focused on the structure of working and dwelling in the streets which make the individual tended to crimes. In the scope of the research there are 30 children who committed crimes. In this research it has been established by some findings that the children who work in the streets committed mostly the crime of robbery, had families with problems, gained some habits like using drugs or the other matters which make them addicted and had criminal equals.

Key Words: The children working in the streets, the children living in the streets, the children committing crimes.

1. GİRİŞ

Çocukların sokakta çalışmaları/çalıştırılmaları veya çalışan çocuklar olgusu önemli bir toplumsal sorunu teşkil etmektedir. UNICEF raporlarına göre tüm ülkelerde aileleriyle bağlarını kesmiş ve sokakta yaşayan çocuk oranı, tüm çocuk oranının neredeyse % 5-10'unu oluşturmaktadır. Günümüzde, sokak çocuklarının en çok Latin Amerika ülkelerinde (Meksika, Brezilya, Kolombiya v.b.) yoğunlaşma gösterdikleri belirtilmektedir. Aynı şekilde sokak çocukları sorununun, Bangladeş ve kültürel faktörlerin etkisiyle de Hindistan gibi ülkelerde de yoğun olarak gözlendiği ifade edilmektedir (Güneş ve Kalaycı, 2004:5). Bazı ülkelerdeki sokak çocuklarının sayısı (sokak çocuğunun geniş tanımı baz alınarak) konusunda yapılan istatistiksel tahminler şu şekildedir: Kenya: 250 000; Etopya: 150 000; Zimbabve: 12 000; Bangladeş: 445 226; Nepal: 30 000; Hindistan: 11 milyon. Birleşmiş Milletlerin yayınladığı “Çocuk Hakları Dünya Raporu, 2000: Polis İstismarı ve Sokak Çocuklarının Keyfi Alıkonulması” başlıklı raporuna göre sokak çocuklarının dünyadaki toplam sayısı 150 milyon olarak tahmin edilmekte ve bu rakam giderek hızla artmaktadır. Bu çocukların yaşlarının genelde 3 ile 18 arasında yer aldığı ve bunların da yaklaşık yüzde 40'ının evsiz oldukları belirtilmektedir. Geriye kalan diğer yüzde 60'ının da, ailelerinin ekonomik açıdan yetersiz ve kötü bir pozisyonda olmalarından dolayı ailelerinin geçim mücadelelerinde yardımcı olmak ve destek çıkmak için çalıştıkları ifade edilmektedir. Bu çocukların çoğunun sağlıksız koşullarda yaşadıkları, sosyal güvence ve formel öğrenimden yoksun oldukları ve giderek artan şekilde; cinsel taciz ve tecavüz, uyuşturucu ve alkol bağımlılığı sorunlarıyla yüzleştikleri, çeşitli kesimlerin köle işçilik, seks köleliği, organ mafyası, porno endüstrisi gibi fiziksel ve psikolojik şiddetine, istismarına maruz kaldıkları ileri sürülmektedir (bkz. İçli-Arıkan vd. 2007: 37).

Ülkemizde ise sokak çocukların sayısı konusunda kesin rakamları ortaya koyacak çalışmaların olmadığı ifade edilmektedir (Güneş ve Kalaycı, 2004:5). 2004 yılında Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı'nın açıklamasında, Türkiye genelinde 40 bin 205 sokak çocuğunun bulunduğu belirtilmiş, ancak sokakta çalıştırılan ve yaşayan çocukların bu rakamdaki oranları ifade edilmemiştir. Ayrıca komisyon'a gelen bilgilerde 635 bin çocuğun sokağa düşme tehlikesinin olduğu belirtilmiştir (İçli- Arıkan vd. 2007: 67)

Araştırma alanı olan Diyarbakır iline ilişkin gerçek rakamları ortaya koymak da son derece güçtür. 2006 Aralık ayı içerisinde çok sayıda kurumun işbirliği ile yapılan bir alan taramasında Diyarbakır ilinin merkez semtlerinde 97'si kız, toplam 3302 çocuğun sokaklarda

çalıştığı tespit edilmiştir. Bu çocukların 1.024'ü ilde bulunan “Çocuk ve Gençlik Merkezi”ne kayıtlı, 560'ı da okula devam etmeyen, 78'inin madde bağımlısı olduğu tespit edilmiştir. Diyarbakır ilinde hizmet veren 75.Yıl Gençlik ve Çocuk merkezi Müdürü Remziye Arslan Ulaş, merkezlerinin açıldığından bu yana 9302 çocuğa ulaştıklarını belirtmiştir. O, sokakta çalışan çocukların sayısının tam olarak bilinmediğini belirtmekle birlikte 2004 yılında yapılan bir çalışmada hem okuyan hem de sokakta çalışan 8775 çocuğun tespit edildiğini ifade etmiştir. 2005 yılı içerisinde İl Milli Eğitimi Müdürlüğü'nün bu konudaki çalışmasında 9177 çocuğun olduğu saptanmıştır (Ulaş, 2007: 45-58). Ancak bu rakamlar hem okula giden hem de sokakta çalışan çocuklara ilişkin gerçekleşen rakamlardır. Dolayısıyla okula gitmeyen ancak sokaklarda çalışan çocuk sayısı da buna eklendiğinde rakamın daha da artabileceği bir gerçektir. Bu sebeple başka kaynaklarda Diyarbakır'da sokaktaki çocuklarının sayısı konusunda 20.000 rakamının da ifade edildiğini burada belirtmek gerekmektedir (Güneş ve Kalaycı, 2004:14)

Dünyada çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri kapsamında ifade edilen ve çocukların çalıştırıldığı çok sayıda iş alanları bulunmaktadır. Bunlar kısaca; tehlikeli işlerde çalıştırılma, ev işlerinde zorla çalıştırılma, fuhuş veya cinsel sömürü, kölelik ve borç karşılığında zorla çalıştırılma olarak belirtilebilir. Ülkemizde ise çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri olarak sokaklarda yapılan işler, kentlerdeki enformel alanlarda yapılan işler, mevsimlik tarım işçiliği kapsamında yapılan işler ve kırsal yerleşim yerlerinde ve ev işlerinde gerçekleşen çocuk işçiliği gibi alanlar gösterilmektedir (bkz. Bilgin, 2008: 23–36). Bu çalışmada çocuk emeğinin veya işçiliğinin sadece sokaklarda yapılan işler kapsamındaki boyutuyla ele alındığı belirtilmelidir.

Çocuk emeğinin kullanımının önde gelen çok sayıda nedenleri bulunmaktadır. Özellikle ülkemizdeki çocuk emeğinin kullanılmasının önde gelen nedenleri arasında göç, yoksulluk, ebeveynlerin işsizliği ve çocukların çalışma yaşamında bulunmalarına ilişkin kültürel değerler en kayda değer olanlarını oluşturmaktadır. Ancak sokaklarda çalışan çocuk sayısının ülkemizde ciddi bir probleme dönüşmesinde en etkili unsurun son dönemlerde gerçekleşen kitlesel göçlerin neden olduğu kentsel yoksulluk olduğunu söylemek mümkündür. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde terörle mücadele kapsamında sürdürülen çalışmaların en olumsuz sonuçlarından biri de yaşanan göç olgusudur. Özellikle de 90'li yılların başları ile sonları arasında yoğunlaşan göçe bağlı olarak çok sayıda sosyal problemin ortaya çıktığı bilinen bir gerçektir. Bu sorunlar içerisinde en dikkat çekenleri olarak işsizlik, yoksulluk, sosyal dışlanma, sosyal sermayedeki dönüşümler, suç ve şiddet

unsurları burada belirtilebilir. Özellikle ekonomik alanda yaşanan sorunlar, çocukların ailenin geçimine katkı yapmak için sokağa yönelmelerine, sokakta çalışmalarına yol açmıştır.

Sokağa yönelen çocukları iki genel grup olarak kategorileştirmek mümkündür. İlki, “sokakta çalışan çocuklar” ikincisi ise “sokakta yaşayan” veya “sokak çocukları” olarak nitelendirilen çocuklardır. “Sokakta çalışan çocuklar” kavramı; ailelerinin geçimine yardımcı olmak veya kendi harcamalarını karşılamak gibi ekonomik gerekçelerle sokakta ücret getirici işlerde çalışan dolayısıyla zamanlarının önemli bir kısmını sokaklarda geçiren ancak genelde iş sonrası evlerine geri dönen çocukları tanımlamaktadır. Bu çocukların en belirgin özelliklerinden biri –ki aynı zamanda bu özellik onları “sokak çocuklarından” veya “sokakta yaşayan çocuklardan” ayıran en belirgin farkı oluşturur- bu çocukların aileleri ile olan ilişkilerinin devam ediyor olmasıdır. “Sokak çocukları” veya “sokakta yaşayan çocuklar” kavramı ise genelde, kısmen veya hiçbir şekilde aile desteği olanağına sahip olmayan veya bu destekten yoksun olan ve dolayısıyla ev ve aile ile irtibatları görece kesilmiş olan -bazen veya hiç eve dönmeyen- yaşam mekânları olarak da sokakları kullanan sahipsiz çocuk kümesini tanımlamaktadır. Bunlar genelde, evden atılmış veya aileleri tarafından sokağa terk edilmiş veya aile içi şiddet, istismar veya istenmeme durumundan dolayı evden kaçmış veya eve sürekli gitmeyen, aileleri bilinmeyen veya ailesi olmayan ya da ailesi olduğu halde tamamen başıboş bırakılan çocuklardır. UNICEF yetkilileri tarafından risk altında görülen çocuklar için yapılan ayırım ve tanımlamalar da yaklaşık olarak bu çerçevede değerlendirilmektedir (bkz. Ennew, 2003: 15-16; Atauz, 1999; Sayita, 2005; Hatloy v.d., 2005; Yüksel ve Oto, 2004:12; Bilgin, 2008: 37-42; Güngör, 1998:28). UNICEF yetkilileri tarafından konuya ilişkin olarak yapılan bir başka ayırım ve tanımlama da şu şekildedir: 1. Aileleriyle sürekli ilişkisi olan çocuklar (sokaktaki çocuk). 2. Aileleriyle zaman zaman ilişkisi olan çocuklar (sokağın çocuğu) ve 3. Aileleriyle hiç ilişkisi olmayan veya ailesiz çocuklar (terk edilen ve ihmal edilen çocuk)” (Phillips, 1994:4; Agrawal, 1999: 20)

Sokakta yaşayan veya sokaktaki çocuklar, sokağı genelde hem bir çalışma, hem bir sapkın tutum sergileme (uyuşturucu madde kullanma ve satma, dilencilik yapma, başka bireylere sataşma, hırsızlık, gasp ve cinayet v.b. suçlar işleme, birtakım tacizlerle insanları rahatsızlık verme gibi) ve hem de bir ev ortamı (dışarıda geceleme gibi) olarak kullanırlarken, sokakta çalışan çocuklar ise genelde sokağı sadece bir çalışma alanı olarak kullandıklarını söylemek mümkündür. Bu nedenle sokakta çalışan çocukların, aileleri ile olan ilişkilerinin önemli ölçüde devam ettiği ve dolayısıyla ailelerinin denetiminin kısmen de olsa söz konusu olduğu söylenebilir. Sonuçta bu çocuklar, ailelerinin geçim güçlüklerine katkıda

bulunmak için çalışmaktadırlar. Bu sebeple çocukların önemli bir kısmı kazançlarını eve getirip ebeveynlerine vermektedirler veya en azından bu para ile okul ve eğitim masraflarını karşılayarak ebeveynlerini bu yükten kurtarmaya çalışmaktadırlar. Bu çerçevede sokakta çalışan çocuk ile sokakta yaşayan çocuk arasındaki en ayırıcı iki temel fark olarak akşamları eve dönme ve aile denetimi/bağlılığı konusunda ortaya çıkmaktadır denilebilir.

Bu noktada sokakta yaşayan çocukların tümünün suça bulaştığını ve aynı şekilde sokakta çalışan çocukların da hiç suç/sapkın tutumlar geliştirmeyeceklerini iddia etmek mümkün değildir. Ancak sokakta yaşayan çocukların daha çok suça bulaştıkları ve aynı şekilde sokakta çalışan çocukların da suça eğilimli hale geldiklerini söylemek mümkündür. Özellikle sokakta çalışan çocukların, sokaktaki tüm risk ve tehlikelere açık bireyler oldukları ve zamanla suça eğilimli hale geldikleri gözlemlenen bir olgudur. Sokaktaki sapkın bireylerle temas etme yoğunluğu, ebeveynleri ile olan ilişkilerin zayıflaması veya ebeveyn denetiminden yoksun olma, okul ve aile bağlılığının zayıflaması ve suçlu kültürlerle temas etme olanağının ortaya çıkması gibi unsurlar sokakta bulunan çocukları suç işlemeye itebilmektedir. Çünkü çalışılan sokak ortamlarının niteliği, çocukların suçlu motivasyona sahip olabilme veya kriminalleşme risklerini arttırmaktadır. Ekonomik ve ailesel sorunların ve ayrıca suç işleme fırsatının varlığı da buna eklendiğinde, sokakta çalışan çocukların suç işleme açısından potansiyel bir grubu oluşturduklarını tahmin etmek mümkündür. Çünkü sokakta yaşayan çocukların, genelde aile desteği ve denetiminden yoksun olmaları, sahipsiz ve kimsesiz bir pozisyonda olmaları onları suç işlemeye daha açık hale getirmektedir. En basitinden sahipsiz çocuklar hayatta kalabilmek veya açıklarını giderebilmek gibi bazı zorunlu gereksinimlerini karşılamak için yasal olmayan bazı kriminal tutumlar (hırsızlık, yankesicilik, madde kullanma ve satma, gasp, yaralama gibi) sergileyebilmektedirler. Söz konusu çocukların suça eğilimli olmalarında aileye ilişkin geçmişte yaşamış oldukları veya yaşadıkları sorunlar ve dezavantajlar son derece önem arz etmektedir. Bu nedenle sokakta çalışan çocuklar için gelecekte sokağın çocuğu olma ve dolayısıyla suçlu olabilme gibi bir risk her zaman olasıdır. Bu çerçevede sokakta çalışan çocukların da -her ne kadar sokakta yaşayan çocuklar düzeyinde olmasa bile- suça bulaşma risklerinin söz konusu olabileceğini ileri sürmek mümkündür.

Sokak, çocuk ve suçluluk ilişkisi üçlemesinde yukarıda ifade edilen hususların araştırma alanı açısından daha gerçekçi saptamalar teşkil ettiği söylenebilir. Çünkü araştırmanın gerçekleştirildiği Diyarbakır sokakları suç davranışının öğrenilmesi açısından ciddi risk ortamlarını teşkil etmektedir. Güvenli alanlar olmaktan son derece uzak olan bu sokaklar,

suçlu akranlarla temas etmenin de en olanaklı olduğu yerlerdir. Özellikle de, Diyarbakır ilinde sokakta çalışan çocukların, ebeveynlerinin denetimlerinden uzak olmaları, sokaklardaki suçlu sayısının fazlalığı ve suçlu çeteler tarafından kullanılabilme riskinin yüksek olması gibi etkenler onların suçluluk açısından riskli bir kategori içerisinde görülmelerine yol açabilmektedir. Dolayısıyla gerek suç davranışının öğrenilmesi gerekse de suça maruz kalma veya istismar konusu edilme açısından sokaklar en riskli alanlar içerisinde gösterilebilir.

Sokakta çalışan çocuk faaliyetleri; daha çok enformel hizmet sektörünün marjinal alanında yoğunlaşan, kurumsallaşma niteliğinden yoksun ve denetim dışı mekanlarda kazanç elde etmeye yönelik gerçekleştirilen çabalar veya eylemlerdir. Söz konusu çocuk faaliyeti her hangi bir beceri gerektirmeyen ve denetimi son derece güç olan mekânlarda gerçekleşmektedir. Çocuklar tarafından gerçekleştirilen bu faaliyet tarzları; tarımsal alanda gerçekleşen dönüşümler, göç ile birlikte ortaya çıkan işsizlik ve yoksulluk, çocukların hane gelirine katkı yapma zorunluluğunun ortaya çıkması, hızlı kentleşme ve genç nüfus oranının yüksekliği gibi çok sayıda faktörle ilişkilidir (Bilgin, 2008: 21).

2. KURAMSAL ÇERÇEVE: ÇOCUKLARIN SOKAKTA BULUNMA NEDENLERİ VE SUÇLULUK

Sokakta çalışan çocuk olgusu önemli ölçüde göç sorununun ve bununla ilintili kentsel yoksulluğun bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. Yapılan çok sayıda araştırmanın, sokakta çalışan çocukların önemli bir oranının geçmiş dönemde göç etmiş ailelerin çocukları olduğu yönünde bulgular saptanması (örneğin bkz. Erkan v. d. 2002; Şişman, 2004; Altuntaş 2003) çocukların sokakta bulunmaları veya sokağı mesken edinmeleri ile göç arasında bir ilişkinin var olduğunun bir kanıtı olarak görülebilir. Aynı şekilde çocukların küçük yaşlarda işgücü piyasasına katılmalarının önemli bir nedeni, ailelerin içinde buldukları ekonomik yetersizliklerdir. Sokakta çalışan çocukların mensup oldukları ailelerin gelir düzeylerinin son derece düşük olması –bu husus neredeyse tüm araştırmaların ortak bir bulgusu olarak dikkat çekmektedir- (bkz. Şişman, 2004; Baştaymaz, 1990; Bilgin, 2008; Çevik,1997; Atauz, 1998; Altuntaş 2003; Erkan v. d. 2002: 51-78) sokakta çalışma ile ailenin yoksulluğu arasında güçlü bir ilişkinin varlığını göstermektedir. Bu da, çocuk işçiliğinin önde gelen bir nedeninin yoksulluk olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak göç ile birlikte ebeveynlerin kent ortamında işsiz kalmaları, ailelerin geçimlerini sağlama görevini önemli ölçüde çocukların üstlenmelerine yol açmıştır.

“Sokakta çalışan çocuk” sorunu; bir bakıma ebeveynlerin yoksul olmaları ve iş bulmakta sorun yaşamaları nedeniyle pek çok ebeveynin çocuğunu eve gelir getirmesi için çalışmaya zorlamalarından kaynaklanır. Diğer bir deyişle, sokakta çalışan çocuk sorunu, ailenin çocuğunu zorla çalıştırmasının da ötesinde, kentsel yoksulluğun bir tezahürü olarak ortaya çıkmaktadır. Aynı şekilde hane halkı reisinin hasta ve yaşlı olması, aileleriyle olan düzensiz-sorunlu ilişkileri de çocukların çalışmasına doğrudan yol açan faktörlerden biri olarak rol oynamaktadır (Yükseker, 2006:229). ILO çocuk işçiliğinin nedenleri arasında “gelenekler, eğitime ulaşılabilmeye yaşanan sorunlar ve yoksulluğa açıklık” gibi faktörleri göstermektedir. Aynı şekilde sokakta çalışan çocuklar olgusunun nedenleri arasında sağlıksız yerleşme, yoksulluk, bölüşüm adaletsizliği, bölgesel eşitsizlikler, eğitim olanaklarından yararlanamama ve ailenin duygusal istismarı gibi etkenler de bulunmaktadır (bkz. Yetim ve Çağlayandereli, 2007: 35- 36).

“Sokak çocuğu” olgusunun nedenleri konusunda ise çok sayıda etkenden söz edilebilir. Aile sorunları (aile parçalanması, boşanma, aile içi şiddet ve istismar, ebeveynsel denetimin yetersizliği, üvey evlat olma, aileden gerekli ilgiyi görememe veya sevgisizlik, ebeveynlerin uyuşturucu kullanma veya suçluluk durumu), göç, kente uyum sorunları, okula ilişkin sorunlar (ayrımcılık/etiketleme, okul başarısızlığı, okulu sevmeme, okulu terk etme veya ayrılma, okul iklimi), akran grubunun etkisi, sokağın cezbedici özelliği, çocukların para kazanmaları yönünde kültürel değerlerin varlığı gibi faktörler burada zikredilebilir.

Dünya Sağlık Örgütüne göre genel olarak çocukların sokakta olma nedenleri arasında; kendileri için para kazanma ve ailelerine bu konuda yardımcı olma, barınacak yer bulma, aile içi sorunlardan kurtulma, ev işlerinden kurtulma ve çocuk kurumlarından kurtulma gibi etkenler bulunmaktadır. Ancak tüm bu etkenlerin temelinde yoksulluk faktörünün olduğu bir gerçektir (World Health Organization, 2003)

Güneş ve Kalaycı (2004: 7) çocuğu sokağa iten nedenleri ve onları sokakta bekleyen tehlikeleri şu şekilde belirtmektedirler:

1.Çocuğu sokağa iten nedenler: a) göç ve göçle ilintili ortaya çıkan uyum sorunları, b) yoksulluk, işsizlik, ekonomik yoksunluk gibi iktisadi etkenler c) çocuğun para kazanma veya aile bütçesine katkıda bulunma yönündeki kültürel değerlerin varlığı, d) arkadaş grupların etkisi, e) çocuğun aile bireyleri tarafından istismar ve ihmal edilmesi, f) aile içi şiddet, cinsel taciz ve tecavüz, g) eğitimsizlik, h) aile parçalanması, ı) çarpık kentleşme, i) sokağın bireyi çeken yapısı ve sokakta özgür davranabilme olanağı, j) medyanın menfi etkileri, k)

denetlenmeyen oyun salonlarının çekiciliği, l) bireylerin, sokaklardaki çocuklara merhamet ve yardımseverlik duygusu altında verdikleri para ve eşyanın etkisi ve uzmanlık becerisi olmayan bazı gönüllü kuruluşların medyatik çalışmalarının yarattığı olumsuz etkiler.

2. Sokakta yaşayan çocukları bekleyen riskler ise şu şekilde belirtilmiştir: a) ihmal ve istismara maruz kalma, b) bali, tiner, sigara, alkol gibi bağımlılık yapıcı bazı maddeleri kullanmaya alışma, c) zihinsel ve fiziksel gelişimindeki gerileme, d) dayak, yaralama ve ölme gibi bazı şiddet tutumları ile karşı karşıya gelme, e) hırsızlık, gasp gibi suçları işlemeye eğilimli olma, f) psikolojik sorunlar, g) fiziksel kazalara uğrama, ı) eğitim ve sağlık alanında bazı sorunlar ile karşı karşıya gelme, i) cinsel taciz ve tecavüze uğrama.

Sokakta çalışmak veya sokağı mesken edinmek ile suçluluk arasında görece bir ilişkiyi öngörmek mümkündür. Özellikle ailede ciddi sorun veya sorunlar yaşayan ve sapkın akranlarla temas etme olanağına sahip olan çocukların suçluluk açısından ciddi risk grubunu oluşturduğu bir gerçektir. Ailede gerekli ilgiyi ve sevgiyi göremeyen çocukların, yeni ilgi alanı oluşturmaya yönelecekleri beklenen bir tutumdur. Sapkın ve suçlu akran grupları burada alternatif bir ilgi seçeneği olarak devreye girmektedir.

Çocuk gelişimi ve yetiştirme konusunda son derece eğitimsiz ve bilgisiz olan bazı ebeveynlerin zaman zaman çocuklarını zorla çalıştırdıkları ve dahası bu çocukları fazla kazanç elde etme konusunda da zorladıkları bilinen bir husustur. Zorla çalıştırılmak zorunda bırakılan ve belirli miktarda para getirme zorunluluğu ile karşı karşıya gelen bazı çocukların istenilen düzeyde para kazanamadıkları veya kazandıkları parayı kişisel harcamaları için kullandıklarında akşam/gece eve dönme konusunda isteksiz davrandıkları ve bazen de eve dönmedikleri tahmin edilmektedir. Gerek evde ebeveyn baskısına maruz kalan çocuklar, gerekse istenilen düzeyde para kazanamayan veya para kazandıkları halde ailelerinin istedikleri miktarda parayı veremeyen çocukların; şiddet, hakaret, hırpalama, adam yerine konmama, ilgisizlik gibi tutumlara maruz bırakılmaları, onların evlerine ve ebeveynlerine karşı duydukları ilgi ve bağlılıklarını zayıflatacaktır. Çünkü evde kötü muamele ile karşılaşma olasılığı olan bazı çocuklar, akşamları eve gitme yerine sokakları mesken edinme veya başka illere gitme eğilimi sergileyeceklerdir. Bu durum, çocukların giderek suç yaşam tarzına alışır hale gelmelerine yol açacaktır.

Çocuk suçluluğunu irdeleyen yaklaşımlar genel olarak biyolojik, psikolojik/psikiyatrik ve sosyolojik yaklaşımlar şeklinde farklı disiplinler tarafından ele alınmaktadır. Psikolojik ve psikiyatrik yaklaşımlar çocukların suçluluk yapılarını; antisosyal eğilimlilik, kişilik

bozuklukları, düşük zekâ ve içgüdüsellik, egosantrizm, rijitlik, hiperaktiflik, zihinsel rahatsızlıklar gibi etkenler çerçevesinde ele almaktadır. Biyolojik yaklaşımlar ise suçluluğu genelde genetiksel etkenler, hormonal dengesizlikler ve beyine ilişkin sorunlarla açıklamaktadır. Son olarak sosyolojik yaklaşımlar ise çocuk suçluluğunu toplumsal yapı, toplumsal değişme, sosyal sorunlar ve sosyalleşme gibi etkenler üzerinden çözümlemektedir. Burada özellikle, sokakta bulunma ile suçluluk arasındaki ilişki sosyolojik çerçevede analiz edilmeye çalışılacaktır. Dikkat çekici bir husus, çocukların sokakta bulunma nedenleri ile suçun sosyolojik nedenlerinin birbiriyle örtüşüyor olmasıdır. Bu da, çocuk suçluluğu ile sokakta çalışma ve yaşama arasında bir ilişkinin varlığını göstermektedir.

Suç veya çocuk suçluluğunu çözümleyen çok sayıda sosyolojik suç teorisi bulunmaktadır. Bu kuramların her biri suç olgusunu farklı değişkenler etrafında analiz etmektedir. Sosyal organizasyonsuzluk kuramı suç fenomenini, kent yaşam biçimi (yoksulluk, etnik heterojenlik, yerleşim yerleri arası hareketlilik) ile bağlantılı olarak irdellemektedir (Bkz. Vito ve Holmes,1994: 141). Bohm, Şikago kuramcılarının çalışmalarında yer alan sosyal organizasyonsuzluk ile ilintili suç faktörlerini şu şekilde belirtmektedir: a) çocuklar üzerinde sosyal denetimin önemli ölçüde yokluğu, b) suçlu davranışın genelde ebeveynler ve komşular tarafından onay görmesi, c) suç işlemek için çok sayıda fırsatın olması, d) meşru iş ve eğitim için çok az sayıda fırsatın var olması (Bohm,1997: 74). Bu kuramın genel olarak suçu açıklama çerçevesini izleyerek; göç olgusu ve göçün yarattığı sorunlar, kent yoksulluğu, aile yapılarının çözülmesi, fiziksel ve değersel bozulma, sokaklardaki çöküntü alanları gibi etkenlerin çocukların suça eğilimli olmalarında etkili olduğunu söylemek mümkündür. Gerilim kuramı da, suç ve sapma olgusunu çözümlerken sınıflı toplumlardaki amaç ve o amaca ulaşmak için varolan meşru yollar arasındaki eşitsizliğin neden olduğu gerilim veya baskı süreçlerine dikkat çekmektedir. Bu kurama göre, sınıflı toplumlarda alt sınıfa mensup olan bireylerin, meşru amaçlara yasal yollardan ulaşma imkânları sınırlıdır veya engellenmiştir. Bu sebeple, dezavantajlı pozisyonda olanların üst sınıfa yükselebileme gayretleri önemli ölçüde gayri meşru yolların denenmesi ile gerçekleşmektedir. Özetle gerilim kuramı, suç analizinde toplumsal engellemelerin veya fırsatların bloke edilmesinin sonuçlarına dikkat çekmektedir (akt. Adler v.d.,1995:111). Gerilim kuramını izleyerek, göç ile birlikte kente yerleşen ailelerin iş bulabilme olanaklarına sahip olamamalarının, çocukların sokakta çalışmalarına neden olduğu ve bu durumun da çocukların suça eğilimli olmalarında etkili olduğu söylenebilir. Aynı şekilde, kent ortamında meşru fırsatlara ulaşma imkânlarının sınırlı veya bloke edilmiş olması

ve toplumsal eşitsizliğin varlığı gibi unsurlar da çocuk suçluluğunda etkili faktörler olarak öne çıktığını söylemek mümkündür. Suçluluğu kültür bağlamında çözümleyen alt kültür kuramları da gerilim kuramı gibi, suçluluğun genelde alt-sınıfa özgü olarak ortaya çıktığını varsaymaktadır. Çocuk suçluluğunu veya çete suçluluğunu, suçluluk alt-kültür yaklaşımlarının üzerinden çözümleyen bu kuramlar, çete veya grupsal bağlamda deneyimlenen yaşam tarzlarının, egemen değerlerden farklı kültürel kodlar içerdiğini ve bu kültürel yapıların, bireylerin suçlu değerler ve kodlar ekseninde sosyalleşmelerini sağlayarak onları suç işleme yönünde motive ettiğini varsaymaktadır. Kurama göre, suçlu gruplar veya çeteler tarafından yaşantılanan kültürel yapı önemli ölçüde kriminojenik nitelikler içermektedir. Sokakta çalışan ve kısmen yaşayan çocukların bu kriminojenik değerlerle temas etmeleri veya bu değerleri üretmeleri olasıdır. “Suçlu Çocuklar” (Delinquent Boys, 1955) adlı ünlü çalışmada Cohen, suç alt – kültürünün; alt ve orta sınıf kültürü arasındaki çatışmanın bir sonucu olarak ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Suç olgusunu “statü engellenmesi” üzerinden çözümleyen Cohen’e göre statü engellenmesinin en çok gerçekleştiği alanlardan biri okuldur. Bu sebeple Cohen, alt sınıfa mensup ailelerin çocuklarının okuldaki başarısızlık durumları ile suça yönelmeleri arasında bir bağlantı kurmaktadır. Ona göre, alt sınıfa mensup bireyler okulda başarısız olmaktadır ve bu başarısızlık veya düşük okul performansı, onları çete oluşumlarının içine itmektir. Çeteye katılma, başarısız olan bireylerin yeni bir benlik oluşturma süreçlerinde etkili olmaktadır. Cohen, özetle çocuk suçluluğunu; sınıf, ebeveynlerin durumları, okul standartları ve çete gibi unsurlarla ilintili olarak kültürel yapı çerçevesinde analiz etmektedir. Suç olgusunu alt-kültür kavramı çerçevesinde ele alan diğer bir isim olan Miller (1958) de, çocuk suçluluğunun orta sınıfa özgü olan değer sistemine bir tepki olarak ortaya çıkmaktan öte, alt sınıfın sahip olduğu değerler sisteminde bizzat suçluluğa ilişkin kültürel unsurların bulunması ile açıklamaktadır. Suç teorileri içerisinde önemli bir yere sahip olan sosyal kontrol kuramı da, suçlu davranışını bireylerin din, aile, okul gibi geleneksel kurumlara ve değerlere olan bağlılıklarının zayıflaması ile açıklamaktadır. Bu kuramın ilk temsilcilerinden olan Hirschi (1969); aile, okul ve din gibi geleneksel kurumların ve değerlerin bireyleri sosyalleştiren temel unsurlar olduğunu ileri sürerek bireylerin bu kurumlara ve değerlere olan bağlılıklarının zayıflamasıyla onların suça yönelmeleri arasında bir ilişki kurmaktadır. Ayrıca bu yaklaşım; çocukluk dönemlerinde güçlü bir içsel denetimin gelişmeyişinin veya içsel denetim mekanizmasının sonradan işlevselliğini yitirmesinin bireyin suç veya sapkın tutum geliştirmesinde etkili olduğunu varsaymaktadır (bkz. Williams III ve McShane (1999: 191). Aynı şekilde burada Gottfredson ve Hirschi’nin suçu açıklamak için geliştirdikleri “düşük benlik denetimi” (low-self control) kavramsallaştırmasından söz

edilebilir. Onlar suçluluğun temelinde, çocukların yetersiz yetiştirme tarzından kaynaklanan “düşük benlik denetimini” görmektedirler. Onlara göre; içgüdüsellik, duygusuzluk, fiziksel risk alma, dar görüşlülük, sözel beceri yetersizliği, maceraya düşkünlük, suç mağdurlarına karşı kayıtsızlık (acıya ilgisizlik), düşük düzeyde bir performans, bencillik, evlilik, iş ve arkadaş edinmede istikrarsızlık ve şiddete eğilimli olmak gibi suçlulukla ilintili faktörler “düşük benlik denetimi” ile yakından ilişkilidir (Gottfredson and Hirschi, 1996: 39-41; Gottfredson and Hirschi, 1990: 89-91). Sokakta çalışan ve kısmen yaşayan çocukların, düşük sosyo-ekonomik ve kültürel bir ardalana sahip olmaları, sosyalleşme süreçlerine ilişkin sorunlar yaşamaları, daha küçük yaşlarda sokaklarda suçlu değerler ile tanışmaları, aile içinde fiziksel şiddete maruz kalmaları gibi etkenler onların güçlü benlik gelişiminin önündeki engelleyici unsurlar olarak dikkat çekmektedir. Düşük benlik denetimi de suçlulukla yakından ilintili bir unsurdur. Sosyal öğrenme kuramı da, suçluluğu önemli ölçüde bireylerin kriminal değer ve normlar ile temasları sonucunda diğer bir deyişle suçlu akranlarla olan sosyal etkileşim süreci içerisinde öğrenilen bir davranış olduğunu ileri sürmektedir. Bu kurama göre, suça eğimli hale gelmek, suçlu gruplarla/akranlarla olan ilişkisinin sıklığı, süresi, önceliği ve yoğunluk düzeyine göre belirlenmektedir (Sutherland 1947). Sosyal öğrenme kuramının günümüzdeki öncüleri tarafından modern toplumlardaki suç veya şiddet davranışlarının kaynakları arasında en çok belirtilen unsurlar; aile yapıları, çevresel deneyimler ve kitle iletişim etkenleridir. Bandura’ya göre, aile yaşamı üzerine gerçekleştirilen araştırmalar çocukların saldırgan davranışları, ebeveynlerinden ve aile bireylerinden öğrendiklerini ortaya koymaktadır. Aynı şekilde şiddet veya suç eylemlerinin yoğunluklu olarak gerçekleştiği alanlarda ikamet edenler arasında şiddet ve suç eğilimliğinin daha yüksek olduğu belirtilmektedir. Kitle iletişim araçlarında sunulan şiddet sahnelerinin bireyler tarafından model davranışlar olarak taklit edildikleri ileri sürülmektedir (Siegel, 1989: 140). Sosyal öğrenme kuramından hareketle sokakta çalışan ve yaşayan çocukların aile yapıları ve sahip oldukları akran grup yapısının ciddi suçluluk risk faktörleri arasında yer aldığını söylemek mümkündür. Yaftalama veya damgalama teorisi de, bireylerin sapkın veya suçlu bireyler olarak etiketlenmelerinin onların suçluluk süreçleri üzerinde pekiştirici bir etkide bulunduğunu ve bunun da onları daha kolay suçlu kıldığını varsaymaktadır. Diğer bir ifade ile damgalama teorisyenleri; bireyin stigmatize edilmesinin, onların toplumdan dışlanmasına ve suçlu gruplarla temasa geçmesine yol açtığını ve bu durumun da bireyin suçluluk durumunun daha da pekişmesine neden olduğunu ileri sürmektedirler (Lemert, 1951). Sokakta çalışan ve yaşayan çocuklar, toplum tarafından potansiyel suçlu veya sapkın bireyler olarak görülmeye ve dolayısıyla dışlanmaya yatkın bir grubu oluşturmaktadır. Bu husus aynı şekilde onların

suça daha kolay yönelmelerini sağladığı söylenebilir. Cohen ve Felson tarafından geliştirilen rutin eylem teorisi ise, suç davranışını a) motive olmuş suçlu (ergen çocuklar, işsiz birey, uyuşturucu bağımlılığı v.b), b) uygun hedef/hedeflerin varlığı (ev ve arabaların kilitlememiş olması gibi) ve c) yeterli düzeyde koruma önlemlerin olmayışı (polis, ev sahibinin ve güvenlik sistemin olmayışı) gibi üç temel faktörün birlikteliği ile açıklamaktadır (Cohen ve Felson, 1979). Sokaklarda çalışan ve yaşayan çocuklar, rutin aktiviteler teorisi perspektifinden bakıldığında daha çok suça motive oldukları ve suç işlemek için de daha çok fırsatlarla karşılaştıkları söylenebilir. Son olarak çatışma veya radikal kuramcılar da suç veya suçluluk olgusunu genelde, iktidar/güç, sınıf, çıkar, işsizlik, yoksulluk, sömürü, hiyerarşi, tabakalaşma, eşitsizlik ve kapitalizm gibi kavramlar üzerinden analiz etmektedirler (Bkz: Barlow,1993: 510– 511, Williams III ve McShane, 1999:165; Hagan, 1991:196; Chambliss, 1996: 224- 231). Sokakta çalışan çocukların ekonomik etkenler açısından (gelir düzeyinin düşüklüğü, yoksul olmaları v.b.) yaklaşıldığında dezavantajlı bir pozisyonda olmaları da onları sokağa ve suça yönelten unsurlar olmaktadır.

Hagan veMcCarthy (1992), sokaktaki çocuk olgusunu sınıf değişkeni çerçevesinde irdelemektedirler. Sokaktaki çocuk olgusu ile suçluluk ilişkisinin çözümlenmesinde sosyal kontrol ile gerilim teorisi değişkenlerinin birlikte ele alınmasını önerdikleri söz konusu çalışmalarında sokak yaşamının suçluluk riski üretebileceğini ileri sürmektedirler. Onlara göre, kalabalık aileye sahip olma, aileye ilişkin sorunlar yaşama ve aile bünyesinde ortaya çıkan sorunlara bağlı olarak azalan aile ve okul denetimi bireyi daha çok sokağa itmekte, bu da suçluluk riskini arttırmaktadır.

Suç teorileri genel olarak düşünüldüğünde çocukların suça eğilimli olmalarında çok sayıda değişkenin öne çıktığı görülmektedir. Bu etkenler; göç, aşırı kentleşme, sosyal çözümlerin gerçekleşmesi, sokakların çöküntü alanlarına dönüşmesi, suçlu kültürlerin varlığı, aile yapısının zayıflaması, aileye ilişkin sorunların varlığı, yoksulluk, işsizlik, alt sınıfa mensup olma, okul başarısızlıkları ve düşük öğrenim düzeyi, suçlu akranların varlığı, suç işleme fırsatlarının olması ve uyuşturucu/bağımlılık yapıcı maddelerin kullanılması şeklinde belirtilebilir.

Çocuk suçluluğuna ilişkin olarak da çok sayıda risk faktörü belirtilmektedir. Örneğin Seyhan ve Bahar (2006: 39) ve Ada (2007: 304- 309) ülkemizde çocuk suçluluğuna ilişkin etkenler olarak, sosyo-ekonomik dezavantajlar, eğitim ve iş olanaklarının yetersizliği, ebeveynlerden her ikisinin veya birisinin olmaması, içgöç, işsizlik, gecekondulaşma ve terör gibi faktörleri göstermektedirler. Bunun yanı sıra çocuk suçluluğuna ilişkin genel faktörler

olarak; doğum öncesi ve doğum esnasında ortaya çıkan olumsuzluklar, hiperaktiflik veya fevrilik, ebeveyn denetimi, disiplinsel tutumların zayıflığı ya da bozuk oluşu, parçalanmış aile, ebeveynsel suçluluk, ailelerinin kalabalık oluşu, sosyoekonomik dezavantajlılık, akran etkileri, okul etkileri, düşük zeka, düşük okul başarısı ve okula devamsızlık gibi etkenlerden söz edilmektedir.

Suçluluk açısından en riskli dönem hiç kuşkusuz, çocukluk dönemidir. Robins (1979) yetişkin antisosyal davranışına, çocukluk antisosyal davranışının yol açtığını ileri sürerek, antisosyal kişiliğin kökeninin çocukluk döneminde aranması gerektiğini vurgulamaktadır. Kriminal davranışın, madde kullanma (alkol ve uyuşturucu) ile öğrenim sürecini sonlandırma gibi çocukluğun ilk dönemlerinde ortaya çıkan bazı davranışsal problemlerden etkilenebileceği belirtilmektedir. Erken dönemlerde başlayan madde kullanımı ile suç arasındaki ilişkiye odaklanan araştırma sayısı oldukça fazladır. Bu araştırmalardan bazıları, alkol ve uyuşturucu kullanan adölesanların, alkol ve uyuşturucu kullanmayanlara kıyasla daha çok kavga ettikleri, hırsızlık olaylarını gerçekleştirdikleri ve suç işledikleri sonucunu elde etmişlerdir. Kriminal davranışı etkileyen diğer bir davranışsal problem de erken yaşlarda okuldan ayrılmak veya okulu terk etmektir. Bunun da, bireylerin gelecekte herhangi bir işe sahip olabileme olanağını riske edeceği için sapma veya suçlulukta etkili olabileceği belirtilmektedir (Ge v.d. 2001: 735). Moffitt (1993) de, Gottfredson ve Hirschi (1990)'nin iddia ettiklerine benzer biçimde, suçluluğun süreklilik arz etmesinin temelinde “düşük benlik denetimini” görmektedir. Bilindiği gibi bireylerin benliksel gelişimleri önemli ölçüde, çocukluk dönemlerinde gerçekleşmekte ve dolayısıyla benlik gelişiminde belirleyici unsurların başında aile gelmektedir. Patterson v.d (1989) ise, aile ortamı içerisinde gelişen anti - sosyal eğilimlerin, bireyin okul ve akran ortamları içerisindeki ilişkilerini etkilediğini ileri sürmektedir. Bireylerin özellikle toplum yanlısı sosyal ilişkilerden yalıtılmaları, onların suça katılma veya suç işleme olasılıklarını arttırmaktadır. Bu açıklamalar ışığında çok küçük yaşlarda veya çocukluk dönemlerinde çocukların sokağı mesken edinmeleri ve aile içerisinde bazı olumsuzluklar yaşamaları ve dezavantajlı bir pozisyonda sosyalleşmeleri onların kriminal yönelmelerinde etkili olduğunu söylemek mümkündür.

3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

3.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri genelinde terörle mücadele kapsamında sürdürülen çatışma konsepti içerisinde çok sayıda insan güvenlik nedeniyle göç etmek zorunda kalmış veya göç ettirilmiştir. Söz konusu göç olgusundan en çok etkilenen illerden biri Diyarbakır ilidir. Aldığı yüksek orandaki göç ile birlikte Diyarbakır ili yoksulluk, işsizlik, aile parçalanması, sosyal dokunun tahribatı, fuhuş, suç ve şiddet olaylarında artış gibi ciddi sorunlarla karşı karşıya gelmiştir. 2004 yılında Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü bünyesinde hazırlanan bir raporda Diyarbakır ilinde yaşayan çocukların büyük bir oranının sokaklarda yüksek riskler altında yaşadıkları tespitine yer vermektedir (Güneş ve Kalaycı, 2004:15).

Bu araştırmanın konusunu, Diyarbakır il örneğinde sokakta çalışan ve suç isnadı ile alıkonulan çocuklar oluşturmaktadır. Araştırmanın amacı ise, sokakta çalışma ve sokağı mesken edinme ile suçluluk arasındaki ilişkiyi irdelemektir. Bu çerçevede sokakta çalışan çocuklar içerisinde suça bulaşan çocukların nasıl bir profil sergilediklerini ortaya koymak ta bu araştırmanın önemli bir amacını oluşturmaktadır. Bu kapsamda, araştırma grubunda yer alan çocukların sosyo-demografik, kültürel ve ekonomik özellikleri saptanmaya çalışılmıştır. Ayrıca, bu araştırma kapsamında sokakta çalışan çocukların eve ilişkin tutumları (evden kaçma durumları gibi), en çok hangi suç türlerini işledikleri, bu suçları niçin işledikleri, madde kullanma durumları, sokakta yaptıkları iş türleri ve sokakta çalışmaya nasıl baktıkları gibi konuların açıklanması da amaçlanmıştır.

3.2. Araştırmanın Evren ve Yöntemi

Araştırmanın evrenini Diyarbakır kent merkezinde suç isnadı ile alıkonulan sokakta çalışan çocuklar oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında Diyarbakır ilinde 10. 7. 2005- 15. 9. 2005 tarihleri arasında her hangi bir suç istinadı ile Çocuk Şube Müdürlüğü'ne getirilen ve haklarında işlem yapılan 30 çocuk bulunmaktadır. Söz konusu çocuklara 62 sorudan oluşan bir anket formu uygulanmıştır.

Diyarbakır ilinde sokakta çalışmak ve sokağı mesken edinmenin çocukları suç işlemeye eğilimli kıldığı hususu araştırmanın temel varsayımını oluşturmaktadır. Çünkü suçlu değerlerin öğrenilmesi, suçun yoğun işlendiği toplumlarda daha kolaydır. Suçlu davranışın sosyalizasyon süreci boyunca öğrenilen bir davranış olduğu yaklaşımı esas alınır, sokaklarda suçlu değerlerin öğrenilmesini olanaklı kılacak çok sayıda fırsatların

olduğu bir gerçektir. Özellikle ebeveyn denetimden yoksun olan ve sorunlu, ilgisiz ailelere mensup olan çocukların sokak mekânlarında suçlu değerleri öğrenebilecekleri varsayılmaktadır. Araştırmanın diğer bir varsayımını da “sokakta çalışan çocukların”, gelecekte “sokakta yaşayan çocuk” veya “sokak çocuğu” olmaya nazmet bir grubu teşkil edebileceği tezi oluşturmaktadır. Çocukların “sokak çocuğu olma” veya “sokakta yaşama” risklerinin artmasıyla birlikte söz konusu grubun kriminal eğilimlilik riskinin de artabileceği düşünülmektedir. Bu çerçevede araştırmanın temel hipotezleri olarak şunlar belirtilebilir:

1. Sokağı mesken edinen ve suç işleyen çocukların çoğu göç eden ailelerin çocuklarıdır.
2. Sokağı mesken edinen ve suç işleyen çocukların çoğu aile temelinde bazı sorunları deneyimlemiş çocuklardır.
3. Sokağı mesken edinen ve suç işleyen çocukların çoğu, düşük gelirli ailelerin çocuklarıdır.
4. Sokağı mesken edinen ve suç işleyen çocukların çoğu geçim güçlüklerine ilişkin sorunları aşmada ailelerine yardımcı olmak için sokağa çıkmışlardır.
5. Sokağı mesken edinen ve suç işleyen çocukların çoğu sapkın veya suç işleyen akran gruplarına sahiptir.
6. Sokağı mesken edinen ve suç işleyen çocukların çoğu okula ilişkin sorunlar yaşayan çocuklardır.

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE BU BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. ARAŞTIRMA GRUBUNUN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

4.1.1. Araştırma Grubunun Cinsiyet Durumu

Bu araştırmanın yapıldığı tarihte herhangi bir suç istinadı ile Çocuk Şube Müdürlüğüne getirilen ve anket formumuzu doldurmaya olumlu olarak yaklaşan çocukların tümü erkek çocuklardır. Bu nedenle araştırma kapsamında sokakta çalışan ve suç istinadı ile hakkında işlem yapılan çocukların tümünün erkek olduğunu belirtmek mümkündür.

4.1.2 Araştırma Grubunun Yaş Durumu

Araştırma kapsamındaki çocukların % 56.7'si 10-14 ve % 43.3'ü de 15- 18 yaş arasında yer aldıkları tespit edilmiştir. Bu bulgular çocukların yarısından daha fazlasının çok küçük yaşlarda (10-14 yaş diliminde) suç eylemleri nedeniyle Çocuk Şube Müdürlüğü'ne

getirildiğini göstermektedir. Suç işlemek için her ne kadar bu yaş dilimi son derece küçük yaş kategorilerine karşılık gelse de, yapılan çok sayıda araştırma kronik suçluların veya suç alışkanlık edinenlerin genelde çok küçük yaşlarda suç işlemeye başladıklarını göstermektedir. Suça başlama yaşı ile ilgili gelişmiş ülkelerdeki kriminal kariyer araştırmalarında genelde suç işleme yaşının 13-15 yaş aralığında en üst değeri aldığı görülmüştür (bkz. Kızmaz, 2006: 80-83) Bu nedenle çok sayıda suç araştırmacısı (bkz. Farrington 1983, Mendelzys 1979, Gendreau, Little v.d. 1996) çocukluk dönemindeki davranışsal problemlerin varlığını (anti sosyal veya suçluluk yapıları) gelecekteki ciddi suçluluğun ön habercisi veya göstergeleri olduğunu ileri sürmektedirler.

Suçluluğun gelişiminde çocukluk dönemi son derece önem arz etmektedir. Kızmaz (2006), “Cezaevi Müdavimleri: İnatçı Suçlular” adlı çalışmasında, araştırma grubundaki suçluların önemli bir oranının, suç işlemeye çocukluk dönemlerinde başladıkları yönünde bulgular saptamıştır. Söz konusu araştırmada, görüşme esnasında suçluların büyük bir kısmının çocukluk dönemlerinde ufak tefek hırsızlıklar yaptıklarını, kavga ettiklerini, bazı yaralama olaylarına karıştıklarını, okuldan ve evden kaçtıklarını, yalan söylediklerini ve ebeveynlerine karşı geldiklerini dile getirmişlerdir. Bu husus, çocukluk dönemlerinde gelişen suçluluk veya antisosyal yapının, gelecekteki mükerrer suçluluk ile bir ilişkisinin varlığını göstermektedir. Bu çerçevede yetişkinlik dönemindeki suçluluğu, çocukluk dönemindeki antisosyal yapının bir devamı olarak görmek mümkündür.

4.1.3.Araştırma Grubunun Göçten Etkilenme Durumu

Araştırmanın önemli bir bulgusu, suç isnadı ile haklarında işlem yapılmış çocukların önemli bir oranının göç etmiş ailelerin çocuklarının olmasıdır. Bölgede çocuk emeğinin kullanılması dâhil hâlihazırda yaşanan çoğu sorun yaşanan göç ile birlikte ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Yüksek’in, İstanbul ve Diyarbakır’da zorunlu göç mağdurlarının sorunları üzerine yaptığı çalışmada çok sayıda sorunun tespit ettiği görülmektedir. Yüksek bu problemleri; geleneksel geçim kaynaklarından kopma, geçinme zorluğu çekme, işsizlik ve yoksulluk, sosyal yurttaşlık haklarından yararlanamama, konut ve barınma sorunu/sıkıntısı çekme, çocuk emeğinin istismarı, eğitim hakkı ve fırsatlarından yararlanamama ve ayrımcılığa uğrama şeklinde belirtmektedir (Yükseker, 2006:216). Özellikle kent ortamlarında yetişkin erkek ve kadınların iş bulamamaları veya çalışamayacak durumda olmaları (hastalık yaşlılık, uygun işin olmayışı gibi) evin geçim sorumluluğunu önemli ölçüde çocukların üstlenmesine yol açmıştır. Bu sebeple çocuk emeğinin bir geçim stratejisi olarak

kullanılması, göçün zorunlu bir sonucu olarak ortaya çıktığı ileri sürülebilir. Çocukların ailelerinin göç durumlarına ilişkin veriler aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 1: Çocukların Ailelerinin Göç Etmeye İlişkin Oransal Dağılımı

Göç Durumları	Sayı	%
Başka yerden buraya göç ettik.	21	70,0
Daha önce de burada ikamet ediyorduk.	9	30,0
Toplam	30	100

Yukarıdaki tabloda çocukların % 70'inin göç etmiş ailelerin çocukları olduğu görülmektedir. Bu oran, göç ile birlikte ortaya çıkan ekonomik veya aileye ilişkin sorunların çok sayıda çocuğu sokağa ittiği ve bunun da onları suça eğilimli kıldığını göstermektedir. Bu oranlar, göç ve suçluluk ilişkisi konusunda bir fikir vermesi açısından önem taşımaktadır.

Burada önem arz eden diğer bir bulgu da, suç işlemiş olan çocukların önemli bir oranının kendi ailelerinin 1996 yılından önceki yıllarda göç etmiş olduğunu belirtmiş olmalarıdır. Örneğin çocukların % 23'i, 1992-1995 yılları arasında, % 62'si de 1992 yılından önce ailelerinin göç etmiş olduklarını belirtmişlerdir. Bu çocuklardan sadece 3'ü (% 14.3'ü) 1997-2000 yılları arasında göç ettiklerini dile getirmişlerdir. Bu verilere genel olarak bakıldığında, bu çocukların ebeveynlerinin göç etme yıllarının daha çok 1990 ile 1996 yılları arasında gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Bu yıllar aynı zamanda, ülkemizde göçün kitlesel olarak gerçekleştirildiği yıllara karşılık gelmektedir.

Bu göçlerin önemli bir oranı Diyarbakır ili dışından (Muş, Bingöl, Mardin, Siirt) gerçekleşmiştir (% 57.1). Bunu Diyarbakır'ın ilçeleri (% 38.1) ve köylerine (% 4.8) ilişkin oranlar izlemektedir. Göç etme nedenlerine ilişkin oranlar da şu şekilde saptanmıştır.

Tablo 2: Çocukların Ailelerinin Diyarbakır'a Göç Etme Nedenlerinin Dağılımı

Göç Etme Nedenleri	Sayı	%
İş bulabilmek için	4	19,05
Eğitim için	1	4,76
Terör ve güvenlik olayları	4	19,05
Akrabam ve yakın çevrem olduğu için	1	4,76
Yoksulluk	9	42,86
Diğer	3	14,29
Toplam	21	100,00

Çocuklar, ebeveynlerinin göç nedenlerine ilişkin olarak en çok ekonomik sorunları gerekçe göstermişlerdir. Örneğin çocukların kendi ailelerinin; % 42.8'i "yoksulluk" ve % 19'u da "iş bulabilmek" gibi nedenlerle yerleşim yerlerini değiştirdiklerini belirtmişlerdir. Bu

iki seçeneğin toplamı yaklaşık olarak % 62'yi bulmaktadır. “Terör ve güvenlik olayları” nedeniyle göç etmiş olduklarını belirtenlerin oranı ise sadece % 19 ile sınırlı kalmıştır. Çocukların % 14.2'si de aile içi tartışma, boşanma, deprem korkusu gibi diğer nedenlerden dolayı göç ettiklerini ifade etmiştir.

Ancak araştırmanın konuya ilişkin saptadığı diğer önemli bir bulgu ise, göç etmiş olanların göç ettikleri Diyarbakır kentinde ekonomik sorunlarının devam etmiş olmasıdır. Başka bir deyişle çocukların anlatımlarına dayanarak, göç edilen yeni yerleşim yerlerinde ekonomik sorunların çözülmesi yerine giderek daha da kötüleştiğinin saptanmış olmasıdır. Çünkü çocukların % 81'i ailelerinin kente göç etmekle birlikte ekonomik sorunları yaşamaya devam ettiklerini dile getirmişlerdir. Sadece % 14.3'ü herhangi bir sorunları olmadığını belirtmişlerdir.

Göç ile birlikte ortaya çıkan çok sayıda olumsuz etkenin (işsizlik, yoksulluk, dışlanma, aile çözülmesi, göç edilen yerlerde ortaya çıkan çöküntü alanları, enformel denetimin zayıflaması, kentin suçluluk açısından cazip ve elverişli koşullar içermesi, çocukların sokaklarda çalışmak zorunda kalmaları gibi) çocukların suça yönelmelerinde katkısı olduğunu tahmin etmek mümkündür.

4.2. ARAŞTIRMA GRUBUNUN SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLERİ

Araştırma kapsamında ele alınan çocukların düşük ekonomik bir düzeye sahip ailelerin çocukları olduklarını söylemek mümkündür. Zaten söz konusu çocukların önemli bir oranı ailenin ekonomik durumu ve aile içindeki sorunlardan dolayı sokakları mesken edinmek zorunda kalmışlardır. Aile içinde yaşanan sorunların bazılarının da ekonomik kaynaklı olduğu bir gerçektir.

4.2.1 Çocuklarının Ailelerinin Ekonomik Durumlarına İlişkin Bulgular

Araştırma kapsamında görüşülen çocukların kalabalık bir aile yapısına sahip oldukları söylenebilir. Özellikle çocukların önemli bir oranı (% 67'si) 4 ve daha fazla kardeşe sahiptir.

Çocuklara, babalarının ücret getirici bir işte çalışıp çalışmadıkları konusunda yöneltilen bir soruya % 76.6'sının “babalarının çalıştıkları” şeklinde yanıtlamışlardır. Geriye kalan % 23.4'ü ise “çalışmadıklarını” yani “işsiz” olduklarını belirtmişlerdir. Ancak belirtilen işlerinin ağırlıklı olarak düşük nitelikteki iş türleri olduğu görülmektedir. Bu çerçevede çocukların, babalarının iş türü olarak en çok gündelikçi/seyyar satıcı seçeneğini belirtmişlerdir (% 39.1). Bunu esnaf (% 21.7), özel sektör işçisi (% 13), kamu işçisi (% 8.69) ve memur (% 8.69) iş türlerine ilişkin oranlar izlemektedir. Aynı şekilde, çocukların

annelerinin de ücret getirici işlerde çalıştıklarına ilişkin gerçekleşen oran da son derece küçük düzeydedir. Çocukların, annelerinin % 16.7'sinin ücret getirici bir işte çalıştığını, % 83.3'ü de çalışmadığını belirtmiştir.

Araştırmanın yapıldığı dönemde çocukların % 80'i, ailelerinin aylık gelirlerinin 700 TL'den daha aşağı olduğunu belirtmişlerdir. Bunların yaklaşık olarak yarıya yakını 500 TL'den aşağı bir gelire sahip ailelere mensup çocuklar olduğu saptanmıştır. Suç işleyen sokakta çalışan ve kısmen yaşayan bazı çocukların, ailelerini ekonomik kategorilerinden hangisine yerleştirdiklerini öğrenme çerçevesinde sorulan bir soruya verilen yanıtlara ilişkin gerçekleşen dağılım aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 3: Çocukların Ailelerini Ekonomik Açıdan Hangi Düzeyde Gördüklerinin Dağılımı

Ailelerini Hangi Kategoride Gördükleri	Sayı	%
Fakir	21	70,0
Çok fakir	7	23,3
Orta gelirli	2	6,7
Toplam	30	100,0

Bu tabloda, çocukların büyük bir oranının (% 93.3'ü) ailelerini “fakir” kategorisine yerleştirdikleri görülmektedir. Kendi konumlarını “orta gelirli” olarak belirten sadece 2 çocuk bulunmaktadır. Çocuklarla görüşme esnasında, çocukların önemli bir oranı sokakta olmanın veya sokakta çalışmanın temel nedenini, ekonomik sorunlarla ilgili olduğunu belirtmişlerdir. Onlar, sokakta ücret getirici işlerde çalışmakla ailenin geçimine katkıda bulduklarını ifade etmişlerdir. Sokakta yaşayan bazı çocuklar da, ailenin ekonomik düzeyinden kaynaklı sorunların yanı sıra aile içi sorunlardan veya ebeveynsel denetim yoksunluğundan sokağı mesken edinmek durumunda kaldıklarını ileri sürmüşlerdir.

Bazı aileler de birden çok çocuk çalışmak durumunda kalabilmektedir. Çocukların % 63.3'ü çalışan kardeşinin olmadığını belirtirken, yaklaşık olarak % 37'si de çalışan kardeşinin olduğunu ifade etmişlerdir. Çalışan kardeşinin olduğunu belirtenlerden 8'i 1 kardeşinin, 3'ü de 2 kardeşinin kendileri gibi aile bütçesine katkıda bulunmak için çalıştıklarını belirtmişlerdir.

4.3. ARAŞTIRMA GRUBUNUN SOSYO-KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ

4.3.1. Çocukların Okul ve Öğrenim Durumlarına İlişkin Bulgular

Burada çocukların okul veya öğrenim yaşamlarına ilişkin değişkenler ele alınacaktır. Çünkü okul çağında olan çocuklar açısından okul yaşamlarının öncelikli bir konumda olması gerekirken onların sokakta yaşam mücadelesine girişmeleri ve bu girişimlerinin onların öğrenim süreçlerini nasıl etkilediği hususunun bilinmesi önem arz etmektedir.

Çocuklarının öğrenim düzeylerine ilişkin veriler; söz konusu çocukların % 30'unun ilköğretim 1. kademesinden mezunu olduklarını, % 10'unun ilköğretimi terk ettiklerini, % 23'ünün ilköğretim mezunu, % 23.3'ünün de ilköğretime devam eden çocuklar olduğunu ortaya koymaktadır. Okur yazar olmayan çocuk oranı % 6.7 ve aynı şekilde “okur yazar ancak herhangi bir okul mezunu olmayanların” oranı da % 6.7 olarak elde edilmiştir. Araştırma grubundaki çocukların babalarının öğrenim düzeylerinin ise düşük olduğu gözlemlenmiştir. Suçlu çocukların babalarının % 26.7'sinin “okur yazar olmadığı”, % 16.7'sinin “herhangi bir okul mezunu olmadığı”, % 33.3'ünün de “ilkokul (ilköğretimin 1. kademesi) mezunu olduğu” ve sadece % 10'unun ise, “lise mezunu olduğu” görülmüştür. Annelerinin öğrenim düzeylerine bakıldığında ise, % 90'ının okur yazar bile olmadığı sadece % 6.7'sinin ilkokul mezunu ve % 3.3'ünün de ilkokulu terk ettikleri verisi elde edilmiştir. Çocukların öğrenim durumlarına ilişkin diğer veriler de aşağıda belirtilmiştir.

Tablo 4: Çocukların Şu Anda Okula Devam Edip-Etmediklerinin Dağılımı

Okula Devam Etme Durumu	Sayı	%
Evet, devam ediyorum	14	46,7
Hayır, devam etmiyorum	16	53,3
Toplam	30	100,0

Tabloya bakıldığında çocukların yarısından biraz fazlasının okula devam etmedikleri görülmektedir. Bu çocukların önemli bir oranının okula devam etmemiş olmaları, ailelerinin çocuklarının öğrenimi konusunda gerekli hassasiyetleri göstermedikleri veya çocukların bu konuda ailelerini kendileri için bağlayıcı olarak görmedikleri şeklinde yorumlanabilir. Çocukların okul mekânları yerine sokakları tercih etmeleri onların sosyalleşme süreçleri açısından sorunlar yaratacağını öngörmek mümkündür. Özellikle okul ortamları, bireylerin kültürlenme ve gelecek beklentisi oluşturma açısından son derece önem arz eden kurumlardır. Aynı şekilde okul bireyin denetim altında tutulması ve yasal tutumlar geliştirmeleri açısından da önem arz etmektedir. Dolayısıyla çocukların sokak mekânlarını tercih etmeleri onların

denetim olanaklarından kaçtıkları, okul üzerinden mesleksi anlamda gerçekleştirilecek gelecek beklentisine sahip olmadıkları ve sokaktaki sosyalleşme ajanlarını tercih ettikleri anlamına gelmektedir. Bu tercihler, suçlu yaşam tarzlarını üretecek bir potansiyel taşımaktadır.

Okula devam eden 14 öğrencinin de, en çok ilköğretim 5. sınıf ile orta öğretim 2. sınıfta yoğunlaşmış oldukları görülmektedir. Öğrencilerin % 42,9'u ortaöğretim 1. sınıf, % 21,4'ü ilköğretim 6. sınıf, % 14,3'ü ilköğretim 5. sınıf ve geriye kalan diğerleri de ilköğretim 7. ve 8. sınıfa devam ettikleri belirlenmiştir.

Öğrenimlerini devam ettirmeyen çocukların okula devam etmemelerinin gerekçelerine bakıldığında ise en çok aile ve kendilerinin bu konudaki ilgisizlikleri öne çıkmaktadır. Konuya ilişkin bulgular aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 5: Çocukların Eğitimlerini Devam Ettirememeye Nedenlerinin Dağılımı

Okula devam Edememe Nedenleri	Sayı	%
Ekonomik zorluklar	2	12,5
Ailenin ilgisizliği	5	31,3
Benim ilgisizliğim	5	31,3
Diğer	4	25,0
Toplam	16	100,0

Burada çocukların eğitimlerini devam ettirmeme nedenleri olarak en çok ailelerini ve kendilerini sorumlu görmektedirler. Bir anlamda ailelerinin ilgisizliklerini ve okula devam etme konusundaki isteksizliklerini dile getirmişlerdir. Araştırma grubunda bulunan çocuklar içerisinde 4 çocuğun hiç okula gitmemiş olması, ailelerin bu konudaki ilgisizliklerini daha belirgin olarak ortaya koymaktadır.

Hiç kuşkusuz, sorun çocukların sadece okula gönderilmeleri ile giderilebilecek bir sorun değildir. Çünkü okula giden öğrencilerin sıklıkla okuldan kaçıp sokaklara takıldıkları ve öğrenimlerine gereken önemi vermedikleri de bu araştırmada saptanan bulgular içerisinde yer almaktadır. Sadece 7 öğrenci (% 23.3) okuldan hiç kaçmadıklarını belirtmiştir. 4 öğrencinin (% 13.3) de hiç okula gitmediği düşünüldüğünde, geriye kalan 19 öğrencinin (% 63.4) zaman zaman okul ortamlarını terk ettikleri anlaşılmaktadır. Okuldan kaçan öğrenciler, okuldan kaçma nedenleri olarak da en çok “arkadaş grubunun telkinlerini” (% 68.4) ve “okumayı sıkıcı bulma” (% 21.1) gibi gerekçeleri öne sürmüşlerdir. İki öğrenci de, bu konuda ilgi duymadıklarına ve öğretmenleriyle yaşadıkları sorunlara (% 10.6) dikkat çekmişlerdir.

Ancak öğrencilerin okul ile ilgili olumlu değerlendirmeler yaptıkları da saptanmıştır. Çoğu öğrenci okul ortamını daha güvenli, daha sağlıklı ve verimli geçirilebilecekleri yerler olarak resmetmişlerdir. Özellikle okulun, iyi bir yaşam olanağını elde etme ve sportif faaliyetlerin daha güvenli olarak yerine getirildiği yerler olarak değerlendirildiği dikkat çekmiştir.

Okula devam etmiş olan öğrencilerin kendi beyanları esas alınarak, okul başarılarının genelde “orta” (% 38.5) ve “iyi”(% 30.8) kategorisinde gerçekleştiği görülmüştür. Geriye kalan öğrencilerin sınıf geçme derecelerini % 15.4’ü “geçer”, % 7.7’si “iyi” olarak belirtmiştir. İki öğrenci de (% 7.7) öğretmen - okul kararı ile sınıfı geçtiğini dile getirmiştir.

Ancak burada belirtilmesi gereken önemli bir husus, çocukların çoğunun sokaklarda çalışmaya başladıktan sonra okul başarılarının bundan olumsuz olarak etkilenmiş olduğunu belirtmiş olmalarıdır. Buna ilişkin tablo aşağıdadır.

Tablo 6: Çocukların Sokakta Çalışmaya Başladıktan Sonra, Okul Başarılarının Olumsuz Etkilenip Etkilenmediğine İlişkin Görüşlerinin Dağılımı

Okul Başarısının Olumsuz Etkilenme Durumu	Sayı	%
Evet	20	76,9
Hayır	6	23,1
Toplam	26	100,0

Çocukların % 76.9’unun sokakta çalışmalarının onların öğrenim başarılarını olumsuz olarak etkilediğini belirtmiş olmaları önemlidir. Sadece % 23.1’i ders başarılarının maddi kazanç sağlamaya yönelik çabalarından olumsuz olarak etkilenmediğini belirtmiştir.

Sokakta çalışan çocuklardan çoğu okula devam ettikleri dönemlerde bir yandan eğitimlerini devam ettirirken öte yandan da ailelerinin içinde buldukları yoksulluğu aşmak veya aile geçimine katkıda bulunmak veya en azından okul masrafları ve harçlıkları konusunda ailelerine yük olmamak için sokaklarda çalıştıkları gözlenmiştir. Bu durum çocuklarının eğitim durumlarının olumsuz etkilenmesine ve ileride okuldan ayrılmaya yol açabileceğini akla getirmektedir.

4.3. 2. Araştırma Grubunun Aile Yapısına İlişkin Bulgular

Suç değişkenleri içerisinde suçla ilintili olan faktörlerin başında aile ve aileye ilişkin unsurlar gelmektedir. Sampson ve Laub (1993), suç davranışının önemli ölçüde bireylerin ebeveynlere olan bağlılıklarının zayıflaması ve ebeveynsel denetim ve disiplinin

istikrarsızlaşmasıyla meydana geldiğini ileri sürmektedirler. Onlar, suçlu davranışlarla ilintili ailesel etkenleri şu şekilde belirtmektedirler: 1.Ebeveynsel disipline ilişkin sorunlar (düzensiz, tehdit edici ve cezalandırıcı/sert olması gibi), 2. Ebeveynsel denetimin düşük olması, 3. Çocukların, ebeveynleri tarafından dışlanmaları, 4. Çocukların, ebeveynleri ile olan duygusal bağlılıklarının zayıf olması. Farrington (1995) da, gerek çocuk suçluluğunun başlangıcına ve gerekse yetişkin suçluluğuna ilişkin olarak özellikle; ebeveynsel denetimin zayıflığına ve çocuk yetiştirme pratiklerine dikkat çekmektedir. Loeber ve Stouthamer-Loeber (1986) yaptıkları kapsamlı çalışmalarında; ebeveynsel denetim ve gözetlemenin yetersizliği ve zayıflığının, değişken/dengesiz veya acımasız/sert ebeveynsel disiplinin, ebeveynsel uyumsuzluğun, çocukların ebeveynleri tarafından kabul görmemelerinin ve ebeveynlerin çocuklarına yeterli düzeyde ilgi göstermemelerinin suçluluğun önde gelen aileye ilişkin unsurları olduğunu ortaya koymuşlardır (bkz Farrington 1997:387).

Suçlulukla ilintili olarak aileye ilişkin çok sayıda değişken söz konusudur. Suçlulukla yakından ilintili olarak görülen aileye ilişkin faktörlerden bazıları şu şekilde belirtilebilir: 1. Aile bireylerinden suç işleyenlerin olması, 2. Ebeveynlerin uyuşturucu ve alkol v.b bağımlılıklarının olması, 3. Aile parçalanması, 4. Aile içi fiziksel şiddetin veya aile içi çatışmasının varlığı 5. Ebeveynlerin çocuklarına karşı ilgisizlikleri, 6. Ebeveynlerin aile içindeki sorunlu otorite yapıları, denetim ve disiplin uygulamaları, 7. Çocukların yetersiz ve yanlış sosyalleşmeleri, 8. Aile bireyleri veya ebeveynler arasındaki geçimsizlikler, 9.Ailenin içinde bulunduğu olumsuz ekonomik koşullar veya geçim güçlüğü çekme,10. Adölesanların ebeveynlerine olan bağlılık düzeylerinin zayıflığı (Kızmaz, 2006: 108). Sokak çocukları ve sokakta çalışan çocuklardan suç işleyenlerin aile yapılarına ilişkin elde edilen veriler son derece dikkat çekicidir.

Tablo 7: Çocukların Ebeveynlerinin Hayatta Olup Olmadıklarının Dağılımı

Ebeveynlerin Hayatta Olma Durumu	Sayı	%
Hem annem hem de babam hayatta	23	76,7
Sadece annem hayatta	7	23,3
Toplam	30	100,0

Yukarıdaki tablodan suçlu çocukların yaklaşık olarak $\frac{3}{4}$ 'ünün hem annelerinin hem de babalarının hayatta olduğu anlaşılmaktadır. Suçlu çocukların % 23'ünün de babalarının hayatta olmadığı görülmektedir. Babalarının ölmüş olduğunu belirten çocuklara ilişkin gerçekleşen oranın çok küçümsenecek düzeyde olmadığı ve aynı şekilde özellikle baba

denetiminden yoksun olan çocukların suça bulaşma risklerinin daha yüksek olabileceğini söylemek mümkündür.

Araştırma kapsamındaki çocukların büyük bir oranının ebeveynleri ile kaldıkları (%70) saptanmıştır. Aynı şekilde % 23'ü sadece anneleriyle kaldıklarını, % 6.7'si (2 çocuk) de akrabalarında kaldıklarını belirtmişlerdir.

Çocukların sağlıklı bir sosyalleşme sürecini yaşamalarında önemli olan bir husus da, ebeveynlerin birlikte oluşudur. Özellikle boşanmış veya anne veya babanın evi terk ettiği aile biçiminde, çocukların sosyalleşmelerinin problemlili olabileceği ihtimal dâhilindedir. Anne veya babanın evi terk etmesi, çocuklarda da evi terk etmeye ilişkin bir eğilimin ortaya çıkmasını tetikleyebilmektedir. Burada çocuk, babanın evi terk etmiş olması veya ölmüş olması nedeniyle geçim gücüne ilişkin ekonomik sorunlarını aşabilmek için sokağa yönelebildiği gibi aynı şekilde ebeveynsel denetimin zayıflaması nedeniyle de sokağı mesken tutma veya evi terk etme yönünde bir tutum geliştirebileceği söylenebilir. Sokağı mesken edinen ve özellikle de ebeveynsel veya ailesel destekten, denetimden yoksun olan çocukların suça bulaşma risklerinin daha yüksek olabileceğini tahmin etmek güç değildir. Çocuklara ebeveynlerinin birliktelik veya aynı evi paylaşma durumlarını saptama çerçevesinde bir soru yöneltilmiştir. Verilen yanıtlar ve buna ilişkin dağılım aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 8: Ebeveynlerin Beraber Yaşayıp-Yaşamadıklarının Dağılımı

Ebeveynlerin Birlikteliği	Sayı	%
Evet	19	63,3
Hayır	11	36,7
Toplam	30	100,0

Çocukların % 63'ü, ebeveynlerinin birlikte yaşadıklarını ve % 36,7'sinin de ayrı yaşadıklarını belirtmişlerdir. Anne ve babalarının ayrı yaşadıklarına ilişkin gerçekleşen oran dikkat çekicidir. Ebeveynlerin ayrı yaşamalarının önde gelen iki temel nedeni; babanın evi terk etmesi (% 63,6, 7 kişi) ve boşanmadır (% 27,3, 3 kişi). Bu iki gelişme, çocuğu aile denetiminden ve korumasından yoksun bırakmaktadır. Özellikle, çocukların önemli bir zaman dilimini sokaklarda geçirdikleri ve dolayısıyla sokakların riskli alanları ile temas etme olanağının her zaman olanaklı olduğu düşünüldüğünde ve aynı şekilde baba otoritesinin yokluğu da buna eklendiğinde, çocuğun suça bulaşma veya sokaklarda sapma davranış sergileme ihtimalinin daha yüksek olabileceği bir gerçektir.

Çocukların aileye ilişkin yaşadıkları diğer olumsuz bir husus da, aile içinde karşı karşıya geldikleri şiddet olgusudur. Evde şiddet pratiklerine maruz kalan çocukların eve karşı

bir hoşnutsuzluk ve soğukluk hissedecekleri bilinen bir gerçektir. Bu durumun da çocukların evden kaçmalarına, geceleri sokakta geçirmelerine veya sokakta yaşamaya yönelmelerine neden olduğunu tahmin etmek güç değildir. Ev ve aile bağlılığının zayıflamasının veya sapkın akran bağlılığının yol açtığı sokaklara takılma ve sokakları mesken edinme gerçeği suçlulukla ilintili risk faktörlerini teşkil etmektedir. Bu çerçevede burada çocukların evde maruz kaldıkları şiddet olgusu ve çocukların evden kaçma sıklıkları irdelenmeye çalışılacaktır.

Tablo 9: Çocukların Aile İçi Fiziksel Şiddete (dayak) Maruz Kalıp Kalmadıklarına İlişkin Görüşlerinin Dağılımı

Fiziksel Şiddete Maruz Kalma	Sayı	%
Ailede sürekli dayak yerim	1	3,3
Ailede bazen dayak yerim	26	86,7
Ailede hiç dayak yemem	3	10,0
Toplam	30	100,0

Burada aile içi şiddetten kast edilen çocuğun “dayak” yemesidir. Ailede dayak ile ilgi olarak tabloda yer alan üç seçenek içerisinde kendilerine uygun seçeneğin işaretlenmesinin istendiği soruda, çocukların % 86’sinin “ailede bazen dayak yiyorum” seçeneğini işaretledikleri görülmüştür. Sürekli dayak yediğini belirten sadece 1 suçlu vardır. Ancak hiç dayak yemediğini belirtenlerin oranı sadece % 10 (üç kişi) ile sınırlı kalmıştır. Bu bulgular, çocukların ailede “sürekli” olmasa da “ara sıra” dayak gibi şiddet eylemlerine maruz kaldıklarını göstermektedir. Aynı şekilde bu saptama, çocukların aile içerisinde bazı sorunlar yaşadıklarını da göstermektedir. Bu oranlar, çocukların eve karşı soğukluk hissetmelerini ve zaman zaman eve uğramamalarını da açıklar niteliktedir. Burada belirtilmesi gereken başka bir husus da, çocuklardan hiç birinin aile içi cinsel şiddete maruz kalmadıklarını belirtmiş olmalarıdır.

Okumuş (2004: 32) Diyarbakır ilinde 418 sokak çocuğu üzerinde yaptığı çalışmada çocukların % 38’inin (159 çocuk) aile içinde ve % 51.7’sinin de (216) sokakta veya aile dışı ortamda şiddet gördüğü yönünde bulgular elde ettiğini belirtmektedir. Bu oranlar Diyarbakır’da çocuklara yönelik olarak gerçekleşen şiddet olgusunun yaygınlığı konusunda bir fikir vermesi açısından önem arz etmektedir.

Çocukların aile içi şiddete maruz kalmaları, onları ebeveynlerine karşı bağlılık, sevgi ve ilgi duyma düzeylerini zayıflatarak onları suçlu mekân ve akranlarına itebilmektedir. Evi kendileri için problem alanı olarak düşünmeye başlayan çocuklar, ev ve aileye karşı giderek soğumaya başladıkları ve dolayısıyla eve gitmemeyi alışkanlık edinmeye başladıkları

söylenbilir. Bu durum da onları daha kriminal süreçlere itebilmektedir. Çayköylü v.d. (2006: 63-64) çocukların şiddet görmelerinin yarattığı olumsuzlukları; sosyal uyum azlığı, antisosyal ve suç davranışı sergileme, okul devamsızlığı ve okul başarısında düşüklük, riskli davranışlara eğilim, alkol ve madde kullanma, düşük benlik gelişimi, yeme bozuklukları, depresyon ve intihara eğilimlik şeklinde belirtmektedirler.

Çocukların aile içi şiddete maruz kalmalarının yarattığı sorunların yanı sıra aile içinde şiddete tanıklık etmenin de onların sosyal yaşamları ve suçluluk durumları üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, ülkemizde ailelerin üçte birinde aile içinde fiziksel şiddetin varlığı saptanmıştır. Söz konusu çalışmada şiddet uygulanan hanelerin dörtte üçünde çocukların şiddete tanık oldukları bulgusu elde edilmiştir. Şiddete tanıklık eden bu çocukların şiddet sonrası korku, anne-babayı sevmeme, içine kapanma, saldırganlık şeklinde tepki verdikleri gözlenmiştir. Aile içi şiddet düzeyinin artmasında; sosyo-ekonomik düzeyinin düşüklüğü, kadının işinin olmaması, alkol bağımlılığı, hanedeki birey sayısının fazla olması ve eşlerin toplam öğrenim düzeyinin düşüklüğü gibi faktörler etkili olmaktadır (bkz. İçli ve Arıkan, 2007: 40).

Tablo 10: Aile İçerisinde Şiddete Maruz Kaldıklarını Belirten Çocukların Şiddete Maruz Kalma Nedenlerine İlişkin Görüşlerinin Dağılımı

Fiziksel Şiddete Maruz Kalma Nedenleri	Sayı	%
Çalışmak istemediğim için	6	22,2
Suç/sapkın tutumlar ve kötü arkadaşlara takıldığım için	3	11,1
Kötü alışkanlık yapıcı maddeler kullandığım için	2	7,4
İstenilen düzeyde eve para getirmediğim için	2	7,4
Sinirlilik ve alkol gibi babamdan kaynaklanan nedenlerden dolayı	2	7,4
Çalışmak istemediğim / Suç/sapkın tutumlar ve kötü arkadaşlara takıldığım için	2	7,4
Çalışmak istemediğim için/ İstenilen düzeyde eve para getirmediğim için	6	22,2
Suç/sapkın tutumlar ve kötü arkadaşlara takılma/ Kötü alışkanlık yapıcı maddeler kullandığım için	2	7,4
Suç/sapkın tutumlar ve kötü arkadaşlara takılma/ İstenilen düzeyde eve para getirmediğim için	1	3,7
Çalışmak istemediğim / Suç/sapkın tutumlar ve kötü arkadaşlara takıldığım/ İstenilen düzeyde eve para getirmediğim için	1	3,7
Toplam	27	100,0

Yukarıdaki tablodan hareketle çocukların en çok dayaya maruz kalma gerekçeleri genel olarak üç başlık altında ele alınabilir. Çalışmak istememe, istenilen miktarda eve para

götürmemeye ve bazı sapkın/suç eylemlerini gerçekleştirme (hırsızlık, gasp ve bağımlılık yapıcı bazı maddeleri kullanma) veya suçlu/sapkın bireylerle birlikte olma. Çocukların belirtilen fiziksel şiddete maruz kalma gerekçeleri içerisinde en yüksek oranın, çalışmak istememe ve istenilen düzeyde paranın eve götürülememesi gibi seçeneklerde yoğunlaştığı görülmektedir (% 52). Çocukların ebeveynleri tarafından çalışmaya zorlanmaları, belirli miktarda para getirmeleri konusunda baskı altında tutulmaları ve şiddete maruz kalmaları, onların ebeveynlerine olan bağlılıklarını zayıflatmakta ve evden kaçmalarına yol açabilmektedir. Bazı çocuklar da ebeveynlerinin arzuladığı parayı kazanmak için daha geç vakitlere kadar çalışmak zorunda kalmaktadırlar ve bu da onları sokağın risklerine daha açık hale getirebilmektedir. Çünkü çocuğun sokakları kullanma süresi arttıkça, suça eğilimli olma ve sokağın riskleri ile yüzleşebilme riski de artabilmektedir. Bu sebeple ebeveynlerin çocuklarını gerek çalışmaya zorlamaları gerekse getirilecek para miktarını kotalandırılmaları, çocuğun ebeveynlerine karşı duydukları sevgi ve bağlılığı azaltmaya yol açacaktır. Bu da, söz konusu çocukların sokaklardaki serseri ve sapkın bireylerle aynı mekânı daha fazla kullanmaya, geceyi sokakta geçirmeye ve dolayısıyla daha çok suça eğilimli hale gelmelerine neden olacaktır. Bu süreçten sonra da ebeveynlerin, çocuklarını sapkın bireylerle birlikte olmalarını ve suç eylemini gerçekleştirmelerini engelleme konusunda sergileyecekleri şiddet davranışlarının da caydırıcılık düzeyi, düşük düzeyde kalacaktır. Yukarıdaki tablodan da anlaşılabilir gibi bazı ebeveynler, çocuklarını suçlu bireylerle birlikte olmalarını ve sapkın/suç eylemleri gerçekleştirmelerini engellemenin bir yolu olarak şiddet uygulamaktadırlar. Ancak ebeveynlerin çocuklarına yönelik olarak sert, acımasız tutum takınmaları veya fiziksel şiddet uygulamaları çocukların sapkın tutumları terk etmelerinin aksine onların suç dünyası ile daha güçlü bağlar inşa etmelerine yol açabilmektedir. Ancak bazı ailelerin de, samimi olarak çocuklarının suça bulaşmalarını arzulamadıkları ve bu sebeple çocuklarına gözdağı vermek için şiddet uyguladıkları söylenebilir.

Tablo 11: Çocukların Evden Kaçıp-Kaçmadıklarının Dağılımı

Evden Kaçma Durumları	Sayı	%
Evet	18	60,0
Hayır	12	40,0
Toplam	30	100,0

Yukarıdaki tabloda çocukların evden kaçma sıklığı görülmektedir. Araştırma grubunda yer alan çocukların yarısından fazlasının (% 60) zaman zaman ev ortamlarını terk etmeleri, onların suçluluk eğilimlerini arttıran bir neden olmaktadır. Evden kaçan çocukların kaçma sıklıklarına ilişkin oranlar da şu şekildedir:

Tablo 12: Çocukların Evden Kaçma Sıklıklarının Dağılımı

Evden Kaçma Sıklıkları	Sayı	%
1-2 defa	6	33,4
3-4 defa	4	22,2
5-6 defa	1	5,5
7 ve daha fazla	7	38,9
Toplam	18	100,0

Evden kaçan çocuklar içerisinde 7 ve daha fazla sayıda kaçanlara ilişkin gerçekleşen oran en yüksektir. Bunu 1-2 defa ve 3 defa kaçanlara ilişkin dağılım izlemektedir. Çocukların evden kaçmaları, ebeveynlerin izinlerinin ve rızalarının dışında geceyi dışarıda geçirilebilecek şekilde evden uzaklaşmaları anlamına gelmektedir. Bu uzaklaşma aynı yerleşim bölgesi ve ili içerisinde olabileceği gibi başka illere gitme şeklinde de gerçekleşebilmektedir. Çocuğun geceyi sokakta veya başka illerde geçirmesi onu çok sayıda sapma ve suç eylemine karşı açık hale getirebilmektedir. Bazı çocukların ebeveyn ve yakın akraba denetiminin hissedilmediği ortamlarda, karınlarını duyurmak ve başka yerleşim yerlerine gidebilmek için gerekli olan parayı hırsızlık ve gasp gibi suçlar işleyerek gerçekleştirdikleri söylenebilir. Aynı şekilde bu çocuklar sapkın tutumlar geliştirdikleri gibi sapkın eylemlere de maruz kalabilmektedirler.

Tablo 13: Çocukların Evden Kaçma Nedenlerinin Dağılımı

Evden Kaçma Nedenleri	Sayı	%
Evde dayanın olması	3	16,7
Arkadaşların teşviki	4	22,2
Üvey çocuk olma	11	61,1
Toplam	18	100,0

Çocukları suça eğilimli kılan faktörler içerisinde son derece önem arz eden evden kaçma olaylarının ortaya çıkmasında etkili olan nedenlere bakıldığında; en çok “üvey evlat olma” faktörünün öne çıktığı görülmektedir (% 61.1). Bu son derece dikkat çekici bir bulgudur. Üvey evlat olma, evden kaçmanın bir gerekçesi olarak görülmektedir. Üvey çocuk olmak, evden kaçışı haklılaştıran bir aile ortamının varlığına gönderme yapmaktadır. Ayrıca, üvey çocuğun yeni ebeveyni içselleştirmesi ve ona alışması son derece güçtür. Bu durum ebeveyn bağlılığının daha az olacağı veya ebeveynlerin üvey çocuk üzerindeki denetiminin daha az gerçekleşeceği şeklinde de yorumlanabilir. Bundan ayrı olarak, üvey çocukların olduğu aile ortamlarının çocuk açısından huzur verici nitelikten uzak olabileceği veya üvey baba veya anne tarafından daha fazla şiddete maruz kalabileceği de ihtimal dâhilindedir. Evden kaçma nedenleri arasında diğer önemli sebepler sırasıyla “arkadaşların teşviki” (% 22.

2) ve “evde dayağın olması” (% 16.7) gösterilmektedir. Arkadaş veya akran etkisi, bireylerin uyumcu veya sapkın tutum geliştirmeleri üzerinde son derece önemlidir. Suç literatüründe sapkın veya suçlu akran etkisinin, suçluluğun temel bir göstergesi olduğu konusunda yaygın bir kanının olduğunu söylemek mümkündür. Çok sayıda araştırma (örneğin bkz. Elliott ve Menard, 1996; Matsueda ve Anderson, 1998; Warr ve Stafford, 1991; Warr, 2002), suç davranışının genel olarak bir arkadaş grubu içerisinde deneyimlendiği ve aynı şekilde suçluların, diğer suçlu bireylerle birlikte suçları işledikleri yönünde bulgular ortaya koymuştur. Bireyi evden kaçırarak ve onu sokaklara yönelten faktörlerden birinin de “ aile içi şiddet” (dayak) olması, araştırma açısından beklenen bir husustur. Evdeki şiddetin varlığı, çocuğu ev dışı yeni mekân arayışına itmektir. Yeni mekân arayışı da bireylerin sapkın akranlarla temas etme olanağını arttırmakta ve bu da onları daha çok suça eğilimli hale getirmektedir.

Tablo 14: Çocukların Geceyi Sokakta Geçirip Geçirmediklerinin Dağılımı

Geceyi Sokakta Geçirme Durumu	Sayı	%
Hayır	13	43,3
Evet	17	66,7
Toplam	30	100,0

Çocukların önemli bir oranı geceyi sokaklarda geçirdiklerini belirtmişlerdir (% 66.7). Geceyi sokakta geçirdiklerini belirtenler içerisinde en yüksek oran, 9 ve daha fazla sayıda sokakta gecelediğini belirten seçenekte gerçekleşmiştir (% 58.8). Geriye kalan diğer çocuklar da dışarıda geceleme konusunda farklı rakamları ifade etmişlerdir.

4.4. SOKAKTA ÇALIŞMAYA İLİŞKİN DEĞİŞKENLER

Burada çocukların ilk olarak hangi yaşlarda sokakta çalışmaya başladıkları, sokakta çalışma nedenleri, ne düzeyde kazanç elde ettikleri, ne tür işler yaptıkları, kazançlarını nasıl değerlendirdikleri, ne kadar süre çalıştıkları ve çalışmayı nasıl gördükleri gibi konular ele alınacaktır.

Tablo 15: Çocukların Sokakta Çalışmaya Başlama Yaşlarının Dağılımı

Sokakta Çalışma Yaşı	Sayı	%
10 yaş ve 10 yaştan önce	22	73.4
10 yaşından sonra	8	26.7
Toplam	30	100,0

Tablonun en ilginç bulgusu, çocukların büyük bir kısmının sokaklarda çalışmaya çok küçük yaşlarda başlamış olmalarıdır. Tablodan da görülebileceği gibi çocukların % 73.4'ü, 10 ve daha küçük yaşlarda sokaklarda ücret getirici işler yapmaya başlamışlardır. Sokakta çalışma yaşının özellikle en çok 8, 9 ve 10'lu yaşlarda yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Ayrıca çocukların çalışma yıllarına bakıldığında ise 3-4 yıl arasında çalıştıklarını belirtenlerin oranı % 43,3, 5-6 yıl çalıştıklarını belirtenlerin oranı % 20, 7-8 yıldır çalıştıklarını belirtenlerin oranı ile 1-2 yıldır çalıştıklarını belirtenlerin oranı ise % 16.7 olarak saptanmıştır.

Çocukların çok erken yaşlarda sokakta çalışmaya başlamalarının veya sokağa takılmalarının çok sayıda nedenleri vardır. Bu araştırmada sokaklarda çalışma gerekçesi olarak şu gerekçeler ve oranlar saptanmıştır.

Tablo 16: Çocukların Sokakta Çalışma Nedenlerine İlişkin Görüşlerinin Dağılımı

Sokakta Çalışma Nedenleri	Sayı	%
Yoksulluk	2	6,7
Para kazanma isteği	3	10,0
Babamın işsiz olması	2	6,7
Babamın hasta olması	4	13,3
Babamın ölümü	1	3,3
Evin geçimini sağlayacak başka kimsenin olmaması	4	13,3
Ebeveynlerimin zorlaması	6	20,0
Çalışan arkadaş ve yakınların etkisi	2	6,7
Aile bütçesine katkıda bulunmak	2	6,7
Hayat deneyimi kazanmak ve meslek edinmek	1	3,3
Okul ihtiyaçlarını karşılamak	3	10,0
Toplam	30	100,0

Yukarıdaki tablodan sokakta çalışma nedenlerinin çok farklılık arz ettiği anlaşılmaktadır. Burada en çok “ebeveynlerinin zorlaması” seçeneği belirtilmiştir. Hiç şüphesiz çocukların çalışmaya zorlanmaları son derece dramatik bir olaydır. Ancak ebeveysel zorlamanın temelinde, ekonomik güçlüklerin/sorunların olduğunu tahmin etmek güç değildir. Aynı şekilde bazı çocuklar “evin geçimini sağlayacak kimsenin olmayışını”, bazıları “babalarının hasta olmasını”, bazıları “para kazanma isteği”, bazıları “yoksulluk”, bazıları da “okul masraflarını çıkarmak” gibi nedenleri belirtmişlerdir. Bütün bu faktörlerin ekonomik sorunlarla ilintili değişkenler olduğu bir gerçektir. Burada özetle, çocukların sokakta çalışma veya sokakta bulunma nedeninin ekonomik kaynaklı olduğunu söylemek mümkündür. Diyarbakır’da sokaktaki çocuklar üzerinde gerçekleştirilen araştırmalar (örneğin birkaç araştırma için bkz. Bilgin, 2008; Okumuş, 2007; Güneş-Kalaycı, 2004) aynı şekilde çocukların sokakta çalışma nedenlerinin ekonomik yoksulluk olduğu ve dolayısıyla

çocukların da ailelerine maddi katkıda bulunmak ve okul masrafını/harçlığını karşılamak için çalıştıklarını ortaya koymaktadır. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK), Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) ve UNICEF-Türkiye işbirliğiyle gerçekleştirilen Sokakta Yaşayan ve Çalışan Çocuklarla Katılımlı Eylem Araştırması'nın (2000) sonuçlarına göre de, çocukların sokakta çalışma nedenleri şu şekilde saptanmıştır: Çocukların % 80.15'i "aile bütçesine katkıda bulunmak", %8.40'ı harçlığını çıkarmak, % 4.96'sı "evin geçimini sağlamak", % 3.44'ü "ailesi istediği için", % 1.15'i "kendi istediği için" ve % 1.91'i de "cevapsız" seçeneğini işaretlemişlerdir (bkz İçli-Arıkan, 2007: 42). Araştırma kapsamında görüşülen çocukların sokakta yaptıkları işler ise şunlardır:

Tablo 17: Çocukların Sokakta Yaptıkları İş Türlerinin Dağılımı

Sokaklarda Yapılan İş Türleri	Sayı	%
Simit satma	2	6,7
Ayakkabı boyama	4	13,3
Pazarda el arabası ile eşya taşıma	1	3,3
Çöp toplama	12	40,0
Sakız satma	4	13,3
Araba camı silme-yıkama	2	6,7
Pazar yerinde seyyar satıcılık yapma	4	13,3
Küçük süs eşyalarını satma	1	3,3
Toplam	30	100

Çocuklar genel olarak sokakta seyyar satıcılık yapma, ayakkabı boyama, simit, sakız, şeker, balon, su ve buz gibi eşyalar satma, otomobillerin camlarını silme, çöp toplama, su taşıma, mezarlıklarda temizlik işleri gibi çok sayıda işler yapmaktadırlar. Ancak araştırmamızda sokakta çalışıp suç işleyen çocukların en çok "çöp toplama" işleri yaptıkları görülmektedir (% 40). Diyarbakır Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nün yaptığı bir çalışmada da, kentte çöp toplayarak para kazanan 500 düzeyinde çocuk olduğu saptanmıştır (Okumuş, 2007:32)

Çöp toplama sokaklarda çocuklar tarafından yapılan en niteliksiz işlerden biridir. Aynı zamanda çöp toplama işi çalışma saatleri açısından da oldukça riskli olarak nitelendirilebilecek bir zaman dilimini kapsamaktadır. Çöpler genelde akşam/gece vakitleri veya karanlık çökmeye başladıktan sonra toplanır. Bu nedenle de bu işgücünde çalışan çocuklar için saldırı ve şiddete maruz kalabilme riski de söz konusu olabilmektedir. Araştırma grubunda görüşülen çocukların önemli bir oranının çöp toplama gibi en niteliksiz

işlerden kazanç elde etmeye çalışmaları, onların içinde buldukları ekonomik sıkıntıyı göstermesi açısından da son derece dikkat çekicidir.

Çocukların önemli bir oranı (% 50) haftanın her günü çalıştıklarını belirtmişlerdir. Çocukların % 20'si de haftada 5–6 gün çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Geriye kalanlar ise haftada 1 ile 4 gün arasında değişen gün sayısında çalıştıklarını belirtmişlerdir. Aynı şekilde çocukların önemli bir kısmı (% 69.2) okulların açık olduğu zamanlarda bile günde en az 4-5 saat çalıştıklarını dile getirmişlerdir. Çocukların % 23'ü de günde 2-3 saat arası çalıştıklarını, çocuklardan sadece ikisi okul günlerinde çalışmadığını belirtmiştir.

Bu çocukların büyük bir oranı (% 83.3) Diyarbakır'ın her bölgesinde çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Bir anlamda söz konusu çocukların çalışma yerleri ve ortamları için belirlenmiş her hangi bir sokak veya mekân söz konusu değildir. Sadece birkaçı çalıştıkları belirli yer olarak tren garı ve alışveriş mekânlarının önünü belirtmişlerdir.

Çalışmanın yapıldığı tarihte çocukların sokaklarda yaptıkları işlerden elde ettikleri kazançlarının da çok yüksek olmadığı görülmüştür. Günlük kazanç olarak çocukların % 20'si 1–2 TL, % 20'si 3–4 TL arası, % 26,7'si 5–6 TL arası, % 16.7'si 7-8 TL arası ve % 16.6'sı da 9 TL ve üstü kazanç elde ettikleri belirlenmiştir.

Çocuklar, kendi kazançlarının büyük bir kısmını ebeveynlerine verdiklerini ifade etmişlerdir (% 66,7). Geriye kalanlar da, kazançlarını okul ihtiyaçlarını karşılama ve giyecek ve içecek gibi bazı ihtiyaçlarını gidermede kullandıklarını belirtmişlerdir. Çalışan çocukların büyük bir kısmı (% 80'i), eve para götüremediklerinde ebeveynlerinin bir şey demediklerini belirtirken, % 13,3'ü de ebeveynlerinin şiddetine (dayak) maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Çocukların % 6,7'si de ebeveynlerinin tepkilerinin sadece kızma ile sınırlı kaldığını söylemişlerdir.

Tablo 18: Çocukların Sokakta Çalışmaktan Memnun Olup-Olmadıklarının Dağılımı

Çalışmadan Memnun Olma Durumu	Sayı	%
Evet	21	70,0
Hayır	9	30,0
Toplam	30	100,0

Araştırmanın ilginç bir bulgusu, çalışan çocukların büyük bir kısmının sokaklarda çalışmaktan memnun olduklarını belirtmiş olmalarıdır. Çocukların sokakta çalışma durumlarını olumlu olarak tanımlamalarının en önemli nedeni, içinde buldukları yoksulluktur. Çocuklar, zor ve kötü koşullarda çalışmak suretiyle ailelerinin ekonomik sorunlarını gidermede kısmen de olsa yardımcı olduklarını düşünmektedirler. Çünkü

çocukların memnuniyet duyma nedenlerinin başında, elde ettikleri kazançla ailenin (% 28.6) ve kendi ihtiyacını (23.8) karşılama gibi gerekçeler yer almaktadır. Bazı çocuklar da kazandıkları para ile kendilerini geleceğe hazırladıklarını (% 19), bazıları da arkadaş grubuyla hoşlandıkları şeyleri yapma olanağına sahip oldukları (% 19) veya sokakta kalmayı arzuladıklarını (% 9.5) ifade etmişlerdir. Sokakta çalışmaktan memnuniyet duymayan çocuklar da memnuniyetsizliğin nedeni olarak en çok; sokakta var olan riskleri ve okula gereken önemi verememelerini göstermişlerdir.

4.5. SOKAKTA ÇALIŞAN VE KISMEN YAŞAYAN ÇOCUKLAR VE SUÇLULUK

Bu araştırma kapsamında görüşülen çocukların hepsi sokakta çalışmaya ve yaşamaya başladıktan sonra bir şekilde polis tarafından alıkonulmuşlardır. Bu nedenle 30 çocuğun hepsi bir şekilde suç işledikleri gerekçesiyle gözaltına alınan ve haklarında işlem yapılmış çocuklardır. Yaklaşık olarak her yıl Diyarbakır Çocuk Şube Müdürlüğüne ortalama 1500 dolayında suç olayının intikal ettiği belirtilmektedir. İntikal eden bu suçların ağırlıklı olarak hırsızlık, yankesicilik ve kapkaç gibi suç türlerinden oluştuğu görülmektedir (Güneş ve Kalaycı, 2004: 15). Eren (2007:128) de, Diyarbakır il merkezi ve ilçelerinde 2001 yılında her hangi bir suç şüphelisi olarak yakalanıp savcılığa çıkartılan çocuk sayısının 1524 iken, bu rakamın 2006 yılında % 100 artarak 3308'e yükselmiş olduğunu belirtmektedir.

Araştırma kapsamında ele alınan çocukların niçin gözaltına alındıkları hususu kendi beyanlarına dayanarak şu şekilde tablolştırılmıştır:

Tablo 19: Çocukların Polis Tarafından Alıkonulma/Gözaltına Alınma Sebeplerinin Dağılımı

Gözaltına Alınma Sebepleri	Sayı	%
Geceyi sokakta geçirdiğim için	2	6,7
Suç ve sapkın eylemlerinden dolayı	25	83,3
Şüpheli üzerine	2	6,7
Sokakta çalıştığım için	1	3,3
Toplam	30	100,0

Yukarıdaki tablodan da açık bir şekilde gözlemlendiği gibi çocukların en çok gözaltına alınma nedeni, işledikleri suç ve sapma eylemlerinden dolayıdır (% 83). Burada söz edilen suç ve sapma eylemleri; kapkaç, hırsızlık, kavga etme/adam yaralama, madde kullanma/satma gibi davranışlardır.

Tablo 20: Çocukların Sokakta Çalışmaya Başladıktan Sonra Sabıka/Sicil Belgesi Kaydına Sahip Olup Olmadıklarının Dağılımı

Sabıka/Sicil Kaydının Olup Olmadığı	Sayı	%
Evet	14	46,7
Hayır	16	53,3
Toplam	30	100,0

Çocukların, söz konusu suç eylemlerinden dolayı çok sayıda suçlardan sicil kayıtları olduğu belirlenmiştir. Çoğu çocuk, sabıka veya sicil kaydının olduğunu belirtmiştir (% 46.7). Geriye kalan çocuklar ise herhangi bir sabıka veya sicil kaydının olmadığını ifade etmişlerdir (% 53.3). Söz konusu bu çocukların sabıka veya sicil kayıtlarına ilişkin suçlar aşağıda belirtilmiştir.

Tablo 21: Çocukların Hangi Suçtan Dolayı Sabıka Kayıtlarının Olduğunun Dağılımı

Sabıkanın Olduğu Suç Türü	Sayı	%
Hırsızlık, yankesicilik	8	57,1
Kapkaç	1	7,1
Uyuşturucu madde satma ve kullanma (esrar ve hap)	2	14,3
Kavga ve adam yaralama	1	7,1
Hırsızlık, kavga ve yaralama	2	14,3
Toplam	14	100,0

Tablodan genel olarak çocukların en çok sabıkası olan suç eylemlerinin; hırsızlık, yankesicilik ve uyuşturucu madde satma veya kullanma olduğu görülmektedir. Ülkemizde çocuk suçluluğuna ilişkin istatistikler de çocukların en çok hırsızlık suçunu işlediklerini göstermektedir.

Tablo 22: Çocukların Madde Kullanma Durumlarının Dağılımı

Madde Kullanma Durumları	Sayı	%
Evet	26	86,6
Hayır	4	13,4
Toplam	30	100,0

Aynı şekilde araştırma grubunda yer alan çocukların % 86'sının bağımlılık yapıcı madde kullandıkları saptanmıştır. Madde kullanmaya ilişkin gerçekleşen bu oranın yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Bu çalışma, suç işlediği gerekçesiyle haklarında işlem yapılan çocuklar üzerine gerçekleştirildiği için söz konusu çocukların uyuşturucu veya bağımlılık yapıcı madde kullanma oranının da yüksek olarak gerçekleşebileceği öngörülebilir.

Bu nedenle suç işleme durumlarına bakılmaksızın sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar üzerine gerçekleştirilecek herhangi bir çalışmada bu oranın daha düşük düzeyde gerçekleşmesi muhtemeldir. Örneğin, Güngör (2008) Mersin ili örneğinde 510 sokaktaki çocuk üzerinde yaptığı çalışmada çocukların sadece % 24'ünün madde kullandıklarını, % 38'inin madde kullanan arkadaşlarının olduğu, % 22'sinin suç işleyen arkadaşlara sahip olduklarını belirtmiştir. Aynı şekilde bu çocukların % 90'a yakını bu suçlu arkadaşlarla görüştiklerini (% 17.9'u "çok sık", % 30.4'ü "sık" ve % 41'i de "ara sıra") ve bu çocuklardan % 14'ü de suç eylemi içerisinde yer aldıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 23: Çocukların Kullandıkları Madde Türlerinin Dağılımı

Kullanılan Madde Türleri	Sayı	%
Sigara	6	23,0
Yapıştırıcı madde (bally), alkol	4	15,8
Uçucu madde (tiner), sigara	5	19,2
Alkol, sigara, esrar	2	7,6
Sigara, esrar	3	11,5
Yapıştırıcı madde (bally), alkol, sigara	1	3,8
Yapıştırıcı madde (bally), alkol, sigara, esrar	1	3,8
Uçucu madde (tiner), alkol, sigara, hap	4	15,8
Toplam	26	100,0

Yukarıdaki tablodan da görülebileceği gibi çocukların söz konusu maddelerden en çok sigara, tiner ve bally gibi uçucu madde ve alkol kullandığı saptanmıştır. Tablo açısından en ilginç bulgu, çocukların % 23'ünün, (6 çocuk) esrar kullandıklarının belirlenmiş olmasıdır. Sosyolojik açıdan çocukların bağımlılık yapıcı maddeleri kullanma nedenleri içerisinde; aile yapısı (ailenin ilgisizliği ve duygusal ihmal, söz konusu maddeleri ailede kullanan bireylerin varlığı, parçalanmış aileler, aile içindeki fiziksel ve cinsel istismarın varlığı gibi), akran grup yapısı (akranlardan kullanan bireylerin varlığı, arkadaşlara özentisi ve akran baskısı, grup içerisinde kendini kanıtlama, maddeyi merak etme gibi) korkuyu gidermek ve cesareti arttırmak (daha kolay suç işleyebilmek, heyecan arama, mağdura ve yaptıkları sapkın/suç eylemlerine karşı duyarsızlaşmak) ve sokakların yapısı (kolay elde edilebilirlik, ebeveysel gözetim ve denetimin yokluğu, enformel denetimin zayıflığı) en dikkat çekenleri oluşturmaktadır. Bu tür maddeleri kullanmak ile suç işlemek arasında bir ilişkiden söz etmek mümkündür. En azından bu maddeleri kullanan çocukların suç işleme riskinin daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle bazı çocukların bu maddeleri satın almak için gerekli olan parayı hırsızlık, gasp ve kapkaç gibi suçları işleyerek edindikleri ileri sürülebilir.

Görüşme yaptığımız çocukların çoğu, esrar ve diğer bazı uyuşturucu hapları edinmenin çok kolay olduğunu ve bu maddelerin satıldığı yerleri bildiklerini ve edinmek istediklerinde kolay temin edebildiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 24: Çocukların Sokakta Çalışmaya Başladıktan Sonra Bağımlılık Yapan Maddeleri Kullanan Arkadaşlara Sahip Olup-Olmadıklarının Dağılımı

Madde Kullanılan Arkadaşların Varlığı	Sayı	%
Evet	30	100,0
Hayır	-	0,0
Toplam	30	100,0

Ayrıca araştırma kapsamında görüşülen çocukların, arkadaşlarının da kendileri gibi bağımlılık yapıcı maddeler (sigara, bally, tiner, alkol vb) kullandıklarını belirtmişlerdir. Bu çocukların da en çok esrar, bally, sigara ve alkol gibi maddelerden birini veya diğerleri ile birlikte kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Bağımlılık yapıcı madde kullanma alışkanlıkları genelde belirli bir akran grubu içerisinde öğrenilmektedir. Aynı şekilde suç davranışının veya suça ilişkin kalıpların da akran grubu içerisinde öğrenildiği hususu kriminolojide yaygın olarak kabul edilen bir görüş haline geldiğini söylemek mümkündür. Konuya ilişkin yapılmış çok sayıda araştırma (Örneğin bkz. Elliott ve Menard, 1996, Elliott ve Voss, 1974; Elliot, Huizing ve Menard, 1989; Akers v.d., 1979; Matsueda ve Anderson, 1998; Warr ve Stafford, 1991; Warr, 2002), suçluların birlikte oldukları veya arkadaş edindikleri bireylerin de önemli bir oranının, kendileri gibi suçlu bireylerden oluşmuş olduğunu ortaya koymuştur. Bu araştırmaların, suç davranışının genel olarak bir arkadaş grubu içerisinde deneyimlenen bir edim olduğunu ve çocukların, diğer suçlu bireylerle birlikte suçları işledikleri yönünde bulgular saptadıkları görülmektedir. Bu çerçevede Elliott, Huizinga ve Ageton (1985) suçlu akranların, suçluluğun en önemli nedensel faktörlerinden biri olduğunu ileri sürmektedirler. Bu sebeple sokakta çalışan ve yaşayan çocukların suçlu çocuklarla veya akranlarla temas etme riski sokaklarda olmayan diğer çocuklara kıyasla daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 25: Çocukların Bağımlılık Yapıcı Maddeleri Kullanma Nedenlerinin Dağılımı

Madde Kullanma Nedenleri	Sayı	%
Arkadaş çevresi ile birlikte olma ve özent/merak	4	15,4
Can sıkıntısını gidermek, eğlenmek, heyecan yaratmak için	22	84,6
Toplam	26	100,0

Çocukların bağımlılık yapıcı madde kullanma nedenlerinin başında can sıkıntısını giderme ve eğlenmek olduğu görülmektedir. Arkadaş çevresine özentili duyma ve kullanılan maddeyi merak etme gibi nedenler de ikinci sırada gelmektedir.

Çocukların sokakta karşılaştıkları bazı riskler, bedensel veya fiziksel açıdan kalıcı iz bırakmasının yanı sıra sosyal ve kişisel yaşamlarını da önemli ölçüde olumsuz olarak etkileyebilmektedir. Örneğin çocukların sokaklarda karşılaştıkları bazı şiddet eylemleri onların travma yaşamalarına yol açabilecek kadar tehlikeli boyutlara ulaşabilmektedir. Aynı şekilde çocuğun maruz kaldığı bu tür şiddet eylemleri onları da aynı şekilde şiddet uygulayacak bireylere dönüştürebilecektir. Bu çerçevede şiddete maruz kalmak ile şiddete yönelmek arasında görece bir ilişkiden söz etmek mümkündür.

Tablo 26: Çocukların Sokakta Çalışmaya Başladıktan Sonra Kendilerine Cinsel Tacizde Bulunulup Bulunulmadığının Dağılımı

Cinsel Tacize Uğrama Durumu	Sayı	%
Evet	4	13,3
Hayır	26	86,7
Toplam	30	100,0

Yukarıdaki tabloya bakıldığında, çocukların önemli bir oranının sokakta her hangi bir cinsel şiddete maruz kalmadıklarını görülmektedir (% 86.7). Çocukların sadece % 13.3'ü (4 kişi) cinsel şiddet eylemi ile karşı karşıya geldiklerini itiraf etmişlerdir. Bunlar da, kendilerine tacizde bulunan kişilerin sokakta boş gezen serseri çocuklar olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca, araştırma grubunda bulunan çocukların yarısı sokakta çalışmaya başladıktan sonra sokakta bazı kazalara maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Araştırma kapsamında ele alınan çocukların tümü herhangi bir suç şüphesi ile polis tarafından gözaltına alınan çocuklardır. Söz konusu çocukların çoğu hırsızlık, yankesicilik, adam yaralama ve uyuşturucu madde kullanma ve satma suçlarından haklarında işlem yapılmıştır. Sokakta çalışan ve kısmen yaşayan çocukların suçlulukla ilintili veya suç eğilimli olmalarında dikkat çeken bazı özellikler şu şekilde belirtilebilir: Çocukların ebeveynlerinin öğrenim düzeylerinin düşük olması (annelerinin % 90'ı okuma yazma bile bilmiyor, babalarının da % 43'ü her hangi bir okul mezunu değil), onların önemli bir oranının göç etmiş ailelerin çocukları olmaları (% 70), ailelerinin son derece yoksul olmaları (babalarının çoğunun düşük nitelikli veya gündelikçi iş alanlarda çalıştıkları, kazançlarının

son derece düşük olduğu ve göç sonrası ekonomik sorunlar yaşadıkları, çocukların % 94'e yakını ailelerini "çok fakir" ve "fakir" olarak nitelendirdikleri), evden kaçma sıklığının yaygınlığı (% 60), çocukların bazı günlerde sokaklarda sabahladıkları (% 66.7), sapkın ve sokaklara takılan akranlara sahip oldukları (arkadaşlarının çoğu da kendileri gibi uyuşturucu veya bağımlılık yapıcı madde kullandıkları), öğrenim kurumlarından ayrılmaları veya terk etmeleri (% 53'ü halihazırda bir öğrenim kurumuna devam etmiyor), aileye ilişkin ciddi sorunlar yaşamaları (üvey çocuk olma % 61.1, % 90'ı evde sürekli ve bazen fiziksel şiddet gördüklerini ifade etmeleri, % 25'inin babasının hayatta olmaması, çocukların % 36.7'sinin ebeveynlerinin ayrı yaşamaları), çok küçük yaşlarda sokakla tanışmaları ve sokakta çalışmaya başlamaları (% 73.4'ü 10 yaşına varmadan sokakları mesken edindikleri), yaptıkları iş türünün son derece niteliksiz olması (% 40'ı çöp toplama işini yapıyor) gibi etkenler sokakta çalışan ve kısmen yaşayan çocukları suçlu kılan faktörler olarak dikkat çekmektedir. Bu bulgular araştırmamızın hipotezlerini doğrular niteliktedir.

Suçluluk açısından en riskli dönem hiç kuşkusuz, çocukluk dönemidir. Çocukluk döneminde deneyimlenen yaşam tarzları ve yaşanan/karşılaşılan güçlükler/mağduriyetler, suçluluğun önemli belirleyicileri olarak etkili olduğunu söylemek mümkündür. Çocukluk deneyiminin olumlu ve olumsuz bir tarzda şekillenmesinde özellikle de çocuğun yetiştiği aile ortamı (şiddet, sevgisizlik/ilgisizlik, yoksulluk, suçlu ve sapkın bireylerin varlığı, ebeveynlerin çocuk yetiştirme konusundaki bilgisiz oluşları, çalışma yönünde baskılamaları gibi) okul deneyimi, suçlu akran etkileri, ailenin ekonomik geçim sorumluluğunu omuzlarında hissetmeleri, sokakta karşılaştıkları güçlükler, taciz ve bazı sosyo-ekonomik dezavantajlar dominant faktörler olarak etkide bulunduğu söylenebilir. Söz konusu dönemde çocukların sorunsuz bir aile yapısı içerisinde sosyalleşmelerinin sağlanması ve öğrenimlerine devam edebilme olanaklarının yaratılması gerekirken, sokakların riskli alanlarında yaşam mücadelesine atılmaları, atılmak zorunda bırakılmaları onları suça eğilimli kılan önemli bir etken olmaktadır. Özellikle de aile denetiminden kaçan çocukların, sokaktaki suçlu kültürün etkisine açık olma riskleri daha yüksektir.

Çocukların ebeveynleri tarafından özellikle çalıştırılmaları konusunda zorlanmaları ve çocukların istenilen düzeyde parayı eve götürememeleri durumunda psikolojik ve fiziksel şiddet görmeleri, çocukların çok para kazanmak için zamanlarını daha çok sokaklarda geçirmelerine veya evden kaçma veya eve dönmeme gibi sonuçlara yol açabilmektedir. Bu olumsuz tutumlar bazen de çocukları hırsızlık yapmaya da itebilmektedir. Sonuç olarak ebeveynlerin çocuklarına yönelik bu olumsuz tutumları, çocukların ebeveynlerine olan

bağlılık düzeyinin azalmasına yol açmaktadır. Bu bağlılığın azalmasıyla birlikte çocukların eve düzenli gitme tutumunu terk etmelerine ve bunun da çocukların sokaklarda geceyi geçirmelerine, evden kaçmalarına ve eve uğrama sıklıklarının azalmasına yol açacağı ve bu faktörlerin tümünün çocukların suça bulaşma veya suça eğimli olmalarında etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Özetle çocukların sokakta çalışma veya sokağı mesken edinme ile suç işlemeye eğilimli hale gelmelerinde etkili olan etkenler konusunda şu hususlar belirtilebilir: Aile ve akran yapısı, sokağın suçluluk açısından çok ciddi unsurları içermesi, çocukların sokakta suçlu, sapkın ve serseri gruplarla tanışma, temas kurma ve birlikte olma olanağına sahip olmaları, akran grupları içerisinde suç işleme konusundaki beceriklilikleriyle statü kazanacakları, kendilerinden daha çok söz ettirebilecekleri yönündeki yerleşik anlayış, bağımlılık veya uyuşturucu madde kullanma, öğrenim ve okulla ilintili olumsuzluklar, çocukların bazı çeteler tarafından kullanılma riskinin olması, çocukların sokaklarda daha çok ebeveynlerinin denetiminden yoksun olmaları, göç ve sosyo-ekonomik düzey veya kentsel yoksulluk, yoksul ailelerde büyüyen çocukların daha iyi bir yaşam olanağına ancak suç işleyerek ulaşabilecekleri inancına sahip olmaları. Sonuç olarak, yoksulluk sorununun aşılmasında çocuk emeğinin sömürülmesinin alternatif geçinme stratejisi olarak benimsenmesinin, çocukların riskli ve suçlu alanlar ve yaşamlarla yüz yüze gelmeleri ile sonuçlandığını söylemek mümkündür.

6. KAYNAKÇA

- Ada, Şükrü (2007), "Suçlu Çocukların Türkiye Profili" Okullarda Şiddet ve Çocuk Suçluluğu içinde, (edt: Adem Solak), Ankara: Hegem Yay. s. 297-319
- Adler, Freda, Gerhard O.W. Mueller v.d (1995), Criminology, McGraw-Hill: USA
- Agrawal, Rashmi (1999), Street Children: A Socio-Psychological Study, Delhi: SHIPRA Pub,
- Akers, Ronald, Marvin Krohn, L. Lanza- Kaduce ve M. Radosevich (1979). "Social Learning and Deviant Behavior: A Specific Test of a General Theory", American Sociological Review 44: 636-55
- Altuntaş, Betül (2003), Mendile, Simite, Boyaya, Çöpe....Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar, İstanbul: İletişim Yayınları
- Arslan Ulaş, Remziye (2007), "Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nün Diyarbakır'daki Çalışmaları" 6.Sokakta Çalışan Ve Yaşayan Çocuklar Sempozyumu içinde, s. 45-58: Diyarbakır
- Atauz, Sevil (1998), Ankara ve Şanlıurfa'da Sokak Çocukları, UNICEF Yayınları.

- Atauz, Sevil(1999). Sokak Çocukları. Bölgesel Kalkınma Sürecinde Sosyal Hizmet. Sosyal Hizmet Sempozyumu. Ankara: Afşaroğlu Matbaası
- Barlow, Hugh (1993), Introduction to Criminology: USA; Harper Collins
- Baştaymaz, Tahir (1990), 6-15 Yaş Grubu Bursa'da Çalışan Çocuklar Üzerine Bir Araştırma, İstanbul: Friederic Ebert Vakfı Yayınlar
- Bilgin, Rıfat (2008), Sokakta Çalışan Çocuklar Sorununa Sosyolojik Bir Yaklaşım: Diyarbakır Örneği” Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ: (Yayınlanmamış Doktora Tezi)
- Bohm, Robert M. (1997), A Perimer on Crime and Delinquency: USA, Wadsworth Pub.
- Çayköylü, Ali, Murat Kuloğlu, Hatice Aksu (2006), “Çocuklar, Suç ve Şiddet”, Okullarda Şiddet ve Çocuk Suçluluğu: Çocuk Ve Suç içinde s. 61-74 (edt: Prof. Dr. Ş. Şule Erçetin), Ankara: Hegem Yay.
- Çevik, Dolunay (1997), Çalışmazsam Okuyamam, Ankara Büyük Şehir Belediyesi Eğitim Kültür Dairesi Başkanlığı, Ankara: Ahsen Yayıncılık
- Ennew, Judith (2003), Sokak Çocukları ve Çalışan Çocuklar: Planlanma İçin Bir Rehber, Gelişim El Kitabı 4, Çev: Çiçek Öztekin, UNICEF Türkiye Temsilciliği Yayınları
- Chambliss, William J. (1996), “Toward a Political Economy of Crime”, İç. Criminological Perspectives, (Ed: John Muncie ve diğerleri), London: Sage Pub.
- Cohen, Albert K. (1955), Delinquent Boys, New York: Free Press.
- Cohen, L. E. ve M. Felson (1979), “Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach”, American sociological Review 44: 588-608
- Elliott, Delbert S ve H. Voss (1974), Delinquency and Dropout, Lexington, MA: D.C. Heath
- Elliott, Delbert S, D. Huizinga ve Scott Menard (1989), Multiple Problem Youth: Delinquency Drug Use, and Mental Health Problems. New York: Springer- Verlag
- Elliott, Delbert S. ve Scott Menard (1996), Delinquent Friends and Delinquent Behavior: Temporal and Developmental Patterns”, İç. Delinquency and Crime: Current Theories (edit: J. David Hawkins), Cambridge, Mass: Cambridge University Press
- Eren, Nahit (2007), “Suça Bulaşmış Çocuk Ve Baro Uygulamaları”, 6.Sokakta çalışan Ve Yaşayan Çocuklar Sempozyumu içinde, s.128130: Diyarbakır
- Erkan, Rüstem. Bağlı, Mahzar. Sümer, Faruk. Ünver, Mahmut (2002) “Sosyal Çevrenin Sokak Çocukluğuna ve Çocuk Suçluluğuna Etkisi” , I Ulusal Çocuk ve Suç:Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu, s. 51-78: Ankara.
- Ge, Xiaojia, M. Brent Donnellan ve Ernst Wenk (2001), “The Development of Persistent Criminal Offending in Males”, Criminal Justice and Behavior, 28 (6): 731-755
- Gendreau, Paul, Tracy Little ve Claire Goggin (1996). “A Meta-Analysis of the Predictors of Adult Offender Recidivism: What Works!”. Criminology, 34: 401-433.
- Gottfredson, Michael R. ve Travis Hirschi (1990), A General Theory of Crime. Stanford, CA: Stanford Univ. Press

- Gottfredson, Michael R. ve Travis Hirschi (1996) "Criminality and Low Self-Control", iç. New Perspectives in Criminology (Ed.: John E. Conklin), S.39-50, USA : Allyn and Bacon
- Güneş, Sadık ve A. Rasim Kalaycı (2004), "Sokakta Yaşayan/Çalışan Çocuklar: Tespitler ve Çözüm Önerileri", Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, <http://www.aile.gov.tr/>
- Güngör, Mehmet (2008), Evrensel Bir Sorun Olarak Çocuk Suçluluğu ve Sokakta Çalışan ve Yaşayan Çocuklar", Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, s.25-43
- Hagan, Frank E. (1991) Introduction to Criminology, Chicago: Nelson- Hall
- Hagan ve McCarthy (1992), "Streetlife and Delinquency", British Journal of Sociology 43:533-561
- Hatloy, Anne, Anne Huser (2005), Identification of Street Children: Characteristics of Street in Bamako and Accra. Fatoreport 474, Norway: Alkopi a (<http://.fatono/pub/rapp/474/474.pfd>)
- Hirschi, Travis, (1969), Causes of Delinquency, Berkeley: University of California Press.
- Farrington, David P. (1983). "Offending from 10 to 25 Years of Age", İç. Prospective Studies of Crime and Delinquency (ed. K. T. Van Dusen ve S. A. Mednick), S. 17- 37, Boston: Kluwer-Nijhoff.
- Farrington, David P. (1995). "The 12th Jack Tizard Memorial Lecture: The Development of Offending and Antisocial Behavior from Childhood: Key Findings from the Cambridge Study in Delinquent Development". Journal of Child Psychology and Psychiatry, 36(9): 929-964.
- Farrington, David P. (1997), "Human Development and Criminal Careers", İç. The Oxford Handbook of Criminology (ed. Mike Maguire, Rod Morgan ve Robert Reiner), s. 361-409, New York: Oxford University Press
- İçli, G. Tülin, Hakan Arıkan v.d (2007) "Sokakta Yaşayan, Suç İşleyen ve Suça Maruz Kalan Çocuklar: Ankara ve İstanbul Örneği, Çözümler ve Öneriler" TÜBİTAK Projesi: Ankara (Yayımlanmamış biçimi kullanılmıştır)
- Kızmaz, Zahir (2006), Cezaevi Müdavimleri: İnatçı Suçlular, Ankara: Orion Yay.
- Lemert, Edwin M. (1951), Social Pathology, New York: McGraw-Hill
- Loeber, Rolf and Magda Stouthamer-Loeber (1986), "Family Factors as Correlates and Predictors of Juvenile Conduct Problems and Delinquency", İç. Crime and Justice VII, (Ed. M. Tonry ve N.Morris), S. 29- 149, Chicago III: University of Chicago Press
- Matsueda, Ross L. and Kathleen Anderson (1998), "The Dynamics of Delinquent Pers and Delinquent Behavior", Criminology 36 (21): 269-299
- Mendelzys, N. (1979). "Correlates of Offense Severity and Recidivism Probability in a Canadian Sample". Journal of Clinical Psychology, 35: 897-907.
- Miller Walter B. (1958), "Lower Class Culture as a Generating Milieu of a Gang Delinquency", Journal of Social Issues 14: 5 -19

- Moffitt, Terrie E. (1993), "Adolescence-Limited and Life Course - Persistent Antisocial Behavior:A Developmental Taxonomoy", Psychological Review 100: 674 – 701
- Okumuş, Ejder (2007), "Sokak Çocuklarının Sosyolojisi: Diyarbakır Örneği", 6.Sokakta Çalışan Ve Yaşayan Çocuklar Sempozyumu içinde, ss.21-44, Diyarbakır
- Patterson, Gerald R., B. D. DeBaryshe and E. Ramsey (1989). "A Developmental Perspective on Antisocial Behavior" American Psychologist, 44: 329-335.
- Philips, W.S.K (1994), Street Children in India, Rawat Publications:Jaipur and New Delhi
- Robins, Lee (1979), "Sturdy Childhood Predictors of Adult Antisocial Behavior: Replications From Longitudinal Studies", İç. Stress and Mental Disorder, (Ed. J. E. Barrett, R. M. Rose ve G.L. Klerman), s. 219-235, New York: Raven Press
- Sampson, Robert J. and John H. Laub (1993), Crime in The Making Pathways and Turning Points Through Life, Cambridge: Harvard Univ. Press
- Sayita, Sevgi Usta (2005), "Sokakta Yaşayan Çocuklar". Çocuklar ve Suç-Ceza. Ankara: Seçkin yay.
- Seyhan, Kazım ve H. İbrahim Bahar (2006), "Çocuk Suçluluğu", Okullarda Şiddet ve Çocuk Suçluluğu: Çocuk Ve Suç içinde s. 1-60 (edt: Prof. Dr. Ş. Şule Erçetin), Hegem Yay. Ankara
- Siegel, Larry J. (1989), Criminology, St.Paul: West Pub. Company
- Sutherland, Edwin. H. (1947), Principles of Criminology, Philadelphia: J.B. Lippincott
- Şişman, Yener (2004), Sokakta Çalışan Çocukların Yaşam Koşulları ve Gelecekte Beklentileri: Sorunlar ve Çözüme Önerilerine Yönelik Eskişehir Örneği, Anadolu Üniversitesi İktisat ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, Eskişehir
- UNICEF, (2006), Dünya Çocuklarının Durumu 2006, Dışlanan ve Görülmeyen, UNICEF Yayınları, Ankara
- Yetim, Nalan ve Mustafa Çağlayandereli (2007), "Toplumsal Algı Boyutuyla Sokakta Çalışan Çocuklar", Sosyoloji Dergisi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 3.Dizi, No:14, 31-56
- Yüksel M. Erdoğan ve Remzi Oto (2004), "Sokakta Çalışan ve Çalışmayan Çocukların Atılma ve Saldırganlık Davranışları Açısından Karşılaştırılmaları", Kriz Dergisi, 12: (3):11-23: Ankara
- Yükseker, Deniz (2006) "Türkiye’de Yerinden Edilme Olgusu Hakkında Yapılan Bazı Araştırmaların Bulguları", s:121-131, içinde:"Zorunlu Göç ile Yüzleşmek: Türkiye’de Yerinden edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası, İstanbul: TESEV Yayınları
- Vito, Gennaro F., Ronald M. Holmes (1994), Criminology, Theory, Research And Policy, Belmont/ California : International Thomson Pub.
- Warr, Mark ve Mark C. Stafford (1991), "The Influence of Delinquent Peers: What They Think or What They Do?" Criminology 29: 851-866
- Warr, Mark (2002), Companions in Crime: The Social Aspects of Criminal Conduct, Cambridge: Cambridge University Press.
- Williams III, Frank P. and Marilyn McShane D. (1999), Criminological Theory, USA: Prentice Hall

World Health Organization, (2003), Working With Street Children Module 1: A Profile of Street Children: Mental Health Determinants and Populations Department of Mental Health and Substance Dependence Geneva, Switzerland

www.esosder.org